

AMSTERDAM

Lekstraat 63, 1079 EM
Tel. +31 20 301 29 50
Fax +31 20 301 29 60
E-mail: info@veilinghuisaag.com
Website: www.veilinghuisaag.com

GENÈVE

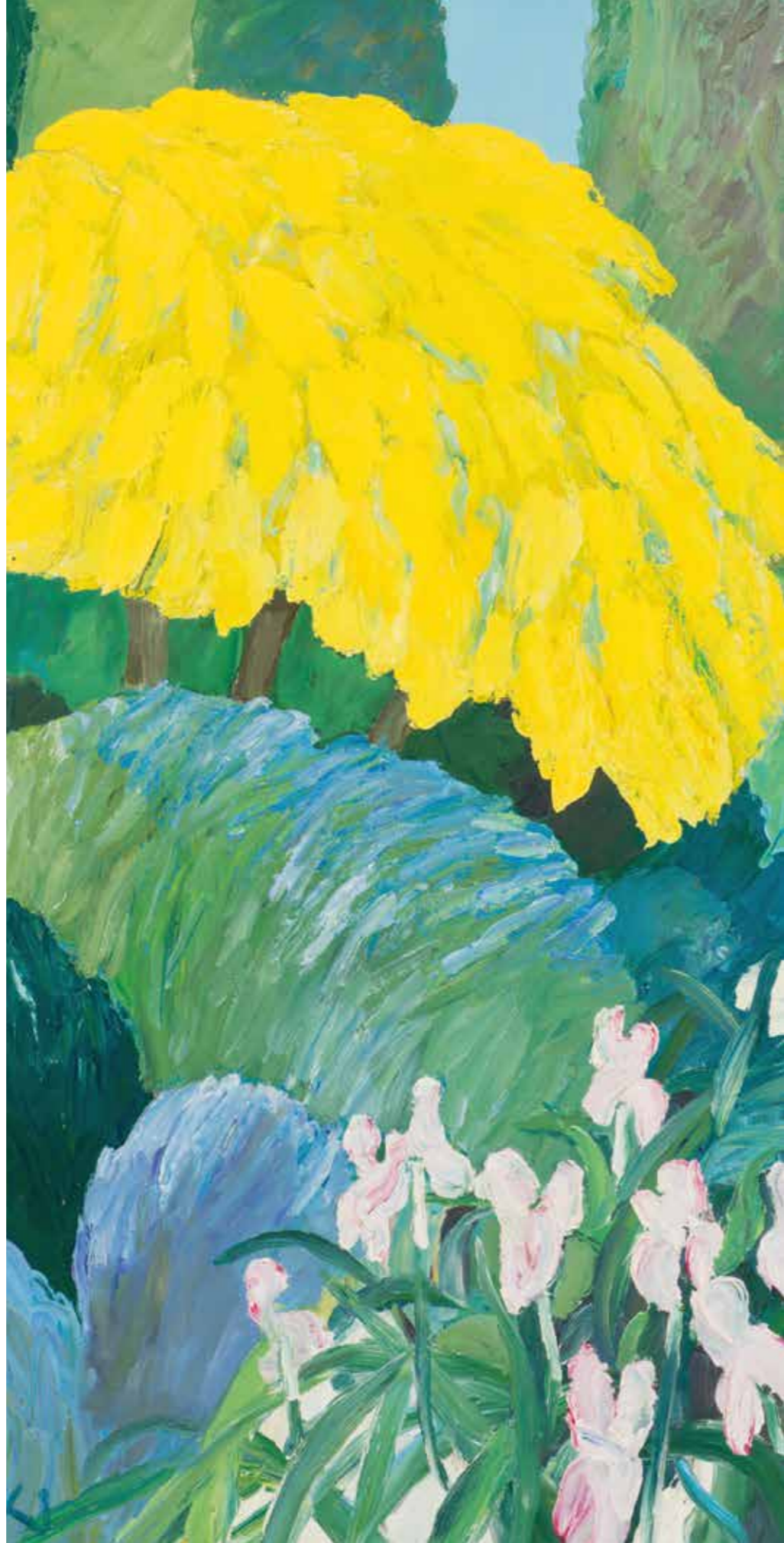
Rue du Rhône 59-I
CH-1204
Tel. +41 22 310 33 32
Fax +41 22 312 02 03

JAKARTA

Jl. Pasuruan no. 9
10310
Tel. +62 21 315 86 36
Fax +62 21 398 99 533

SINGAPORE

30 Bideford Road #03-02
Thong Sia Building, 229922
Tel. +65 67 372 130
Fax +65 67 371 859

MODERNE & HEDENDAAGSE KUNST
490
Amsterdam

Veiling: maandag 12 juni 2017, 14 uur

Kijkdagen: vrijdag 9 t/m zondag 11 juni, 10 - 17 uur

Restaurator Joanna Hofft zal op zaterdag 10 en zondag 11 juni, tijdens de kijkdagen, aanwezig zijn om u te informeren over de conditie van de aangeboden werken.

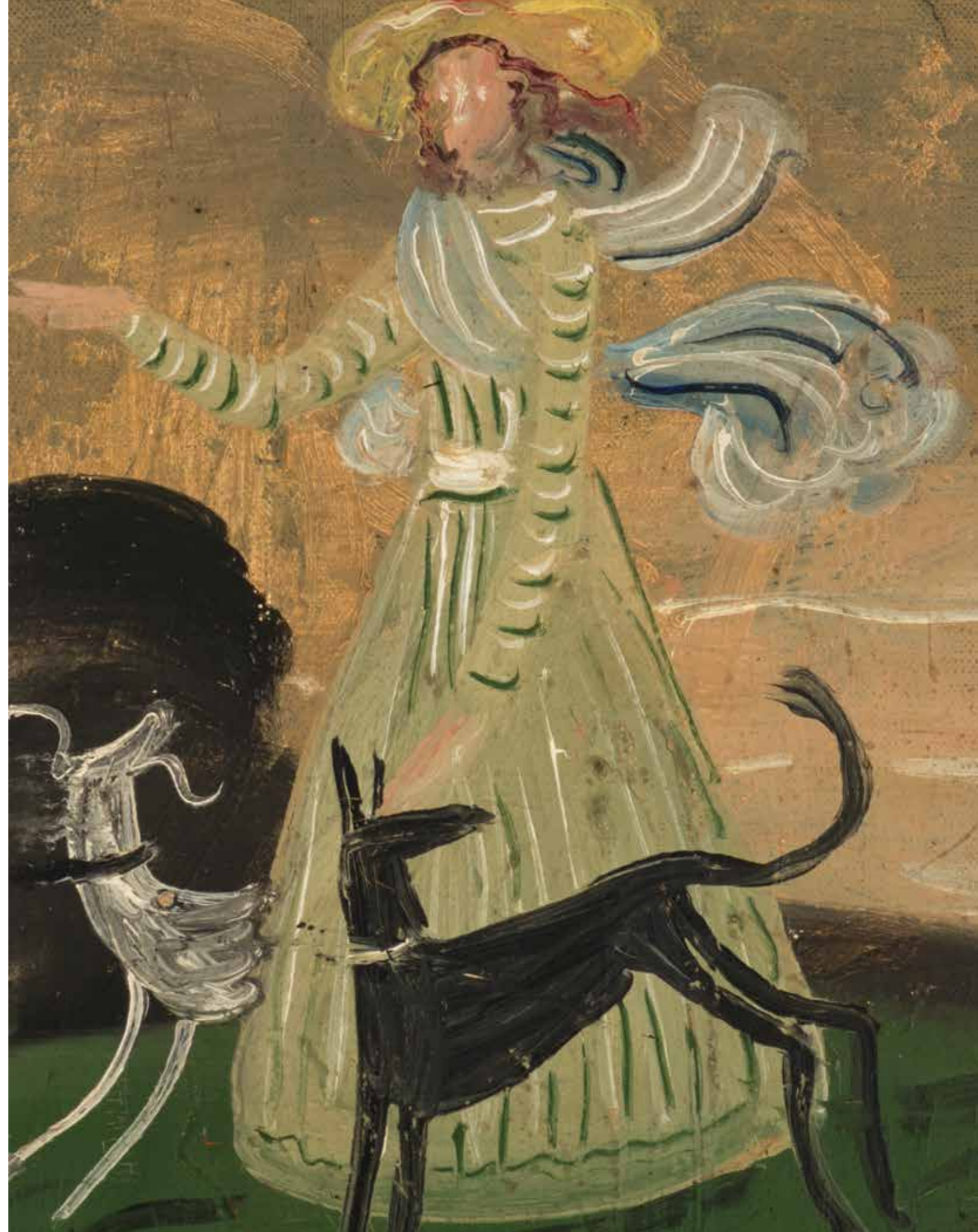
Eventuele gebreken of restauraties van de aangeboden lots staan niet beschreven. Voor meer informatie over de staat van een object adviseren wij u het conditierapport op te vragen.

U wordt verzocht binnen vijf dagen na de veilingdag de aangekochte lots af te halen (zie ook de veilingvoorwaarden). Na vijf dagen is het slechts mogelijk objecten op afspraak af te halen.

INDEX

Aalders, S.	63	Leyden, E.	38
Alfink, J.	23	Lichtenstein, R.	70
Amen, W. van	112	Lucebert	76, 78
Bayens, H.	9 - 11	Martens, G.	40
Bieruma Oosting, J.	29	Matisse, H.	13
Bogaerts, J.	5	Meijer, J.	84
Brands, E.	95, 96, 129	Melgers, H.	39
Breetvelt, D.	105 - 108	Monnickendam, M.	3, 4
Briedé, J.	1	Morgan, C.	72
Brood, H.	138	Morren, G.	37
Callahan, H.	131, 132	Mühl, R.	24, 25
Capouillé, R.	110	Mulders, M.	135
Citroën, B.	50	Nelson, J.	133
Colnot, K.	28	Nolde, E.	15
Corneille	75, 77	Oerder, F.	27
Davis, P.	121	Ofen, M. van	134
Dekkers, A.	66, 67	Oudes, D.	114
Delaere, K.	111	Overbeeke, A.	129, 130
Delfgaauw, G.	8	Overeem, M. van	118
Derain, A.	19	Pallandt, Ch. Van	49
D'Haese, R.	83	Pander, P.	36
Dik, P.	6	Parmiggiani, C.	93, 94
Domergue, J.G.	17	Paroubek, J.	53, 54
Dongen, K. van	12	Postma, G.	91
Doolgaard, C.	41, 43	Quik (Lin Felton)	137
Engelen, P.	46	Ravenscroft, B.	64
Fengyi, G.	140, 141	Roëde, J.	109
Filarski, D.	31	Rooskens, A.	79
Frijns, B.	59, 60	Sanders, H.	65
Haaren, D. van	7	Sauter, W. de	123 - 128
Hak, T.	52	Scholten, H.	87
Hall, M. van	51	Schoonhoven, J.	61
Hart Nibbrig, F.	2	Sierhuis, J.	88
Heusch, L. de	130	Smorenberg, D.	22
Hillenius, J.	97 - 101	Tanguy, Y.	16
Hong Yi, Z.	139	Ting, W.	73, 74
Hussem, W.	92	Tongeren, J. van	33
Hynckes, R.	34, 35	Vanhorck, H.	102 - 104
Jacklin, M.	55, 56	Verkade, K.	47, 48
Juchtmans, J.	117, 119	Verwey, K.	26
Kanters, H.	42, 44, 45	Vries, A. de	58
Kapoor, A.	136	Warhol, A.	68, 69
Kat, O.B. de	32	Wesselmann, T.	71
Kelder, T.	18, 57	Wierik, J. te	89, 90
Kent, M.	113	Willink, C.	14
Koren, S.	85, 86	Wolvecamp, Th.	80 - 82
Kuijk, L. van	62	Ybañez, M.	115, 116
Kurpershoek, Th.	21	Zitzwitz, Th.	120, 122
Kuyten, H.	20, 30		

ROLEX

THE DAY-DATE 40

The international symbol of performance and success, reinterpreted with a modernised design and a new-generation mechanical movement. It doesn't just tell time. It tells history.

OYSTER PERPETUAL DAY-DATE 40

SCHAAP-CITROEN

T. +31(0)20 346 34 00
schaapcitroen.nl

ROLEX BOUTIQUE

T. +31(0)20 671 47 14
P.C. Hoofstraat 40 - Amsterdam

LEON MARTENS

T. +31(0)43 325 63 63
leonmartens.com

OGER

ATTOLINI
BERWICH
BOGLIOLI
BRIONI
CANALI
CARUSO
CORNELIANI
DELLA CIANA
ELEVENTY
ETRO
FEDELI
FINAMORE
FORMICOLA
FRAY
GHERARDI
HERNO
INCOTEX
ISAIA
JACOB COHĚN
LORO PIANA
MAFFEIS
MANTELLASSI
MARINELLA
MONCLER
ORAZIO LUCIANO
PT01
ROTA
RUBINACCI
SANTONI
TOM FORD
WOOLRICH

OGER.NL

KYRA TEN CATE

www.kyratencate.com

MORE THAN
JUST LIVING

VERSTRAETEN
design

WWW.VERSTRAETENDESIGN.COM
ROERDALEN - BERLIN
TEL: +31-6-55744066

HOUSE OF CAVIAR & FINE FOOD
Champagne & Caviar

Flagship Store Hilton Amsterdam | Apollolaan 138 | t. 020-6768090
www.houseofcaviar.nl | info@houseofcaviar.nl
Head Office | Westvlietweg 108 | Den Haag | t. 070-4278210

JOANNA HOFFT ART RESTORATION

uitsluitend op afspraak

t: +31(0)6 54 64 00 04 | e: info@joannahofft.nl | i: www.joannahofft.nl

conservering en restauratie van schilderijen en beschilderde objecten
AMSTERDAM | MAASTRICHT | ROERDALEN

Bodes
& Bode

juweliers

Cornelis Schuytstraat 7H
1071 JC Amsterdam
Tel.: 020-3415125

Denneweg 50A
2514 CH Den Haag
Tel.: 070-3649950

www.bodesenbode.com

Eventuele gebreken of restauraties van de aangeboden lots staan niet beschreven.
Indien u meer informatie wenst over de staat van een werk,
verzoeken wij u contact met ons op te nemen of een conditierapport op te vragen.

VOLGRECHT

Het Volgrecht is met ingang van 1 april 2006 ingevoerd en geldt voor originele kunstwerken gemaakt door kunstenaars (levend of tot 70 jaar na overlijden), die onderdaan of inwoner zijn van een land aangesloten bij de EU of EER of van een land dat een gelijk Volgrecht toekent.

Arts & Antiques Group BV zal de wettelijk verplichte Volgrecht-vergoeding verhalen op de koper en zorgdragen voor de financiële afwikkeling.

De volgrechtvergoeding wordt berekend vanaf € 3.000,- over de verkoopprijs inclusief opgeld (exclusief BTW) en is samengesteld uit de volgende percentages:

> € 3.000 - ≤ € 50.000	4%
> € 50.000 - ≤ € 200.000	3%
> € 200.000 - ≤ € 350.000	1%
> € 350.000 - ≤ € 500.000	5%
> € 500.000	0,25%

(met een maximum van €12.500,-)

VERKLARING VAN DE GEBRUIKTE CATALOGUSTERMEN

De onderstaande uitdrukkingen met verklaring worden door AAG gebezigd in de beschrijvingen van de lots in de catalogus.
Wij laten ons daarin niet uit over de conditie of de mate van restauraties. Hiertoe kunt u een conditierapport bij ons aanvragen. Wij adviseren bieders de werken zelf grondig te inspecteren.

Namen of toeschrijvingen van een kunstenaar zonder enige kwalificatie:

“Toegeschreven aan...”

Wij zijn de mening toegedaan dat het werk naar alle waarschijnlijkheid geheel of gedeeltelijk van de hand van de kunstenaar is.

“Atelier van ... / Werkplaats van...”

Wij zijn de mening toegedaan dat het werk in het atelier of in de werkplaats van de kunstenaar, mogelijk onder diens supervisie, is gemaakt.

“Omgeving van...”

Wij zijn de mening toegedaan dat het werk vervaardigd is in de tijd van de kunstenaar en blijkt geeft van diens invloeden.

“Navolger van...”

Wij zijn de mening toegedaan dat het werk is uitgevoerd in de stijl van de kunstenaar, maar dat het niet noodzakelijk door een van diens leerlingen is gemaakt.

“In de manier van...”

Wij zijn de mening toegedaan dat het werk is uitgevoerd in de stijl van de kunstenaar, maar stamt van later datum.

“Naar...”

Wij zijn de mening toegedaan dat het werk een kopie is (daterend uit de tijd of van later datum) van een werk van de kunstenaar.

De beschrijvingen van de lots in deze catalogus zijn tot stand gekomen door zorgvuldig onderzoek en/of nauwe samenwerking en consultatie met en van gekwalificeerde experts op het specifieke gebied.

1a

1b

1c

1d

1e

1f

1g

1

Johan Briedé

(Rotterdam 1885 - Amsterdam 1980)

a) *Charkov*

Gesigineerd, getiteld en gedateerd 16 febr 1943 9 uur avond

l.o.

Potlood en krijt op papier, 32.6 x 39.9 cm

b) *Zonder titel*

Gesigineerd en gedateerd 9 JAN. 1943 r.o.

Potlood en krijt op papier, 30.5 x 36.8 cm

c) *Krakau*

Gesigineerd en gedateerd 20/1/1945 r.o.

Getiteld l.o.

Potlood, krijt en inkt op papier, 32.6 x 40 cm

d) *Sieges Allee*

Gesigineerd en gedateerd 2/1945 r.o.

Getiteld l.o.

Krijt en inkt op papier, 32.4 x 42.5 cm

e) *De Russen a.d. Oder*

Gesigineerd, getiteld en gedateerd 24/1/1945 r.o.

Potlood, krijt en inkt op papier, 32.4 x 39 cm

f) *Kief. De ster van Bethlehem*

Gesigineerd en gedateerd 26/12/1943 r.o.

Getiteld l.o.

Potlood, krijt en inkt op papier, 30.4 x 41.7 cm

g) *Het daghet in den Oosten*

Gesigineerd en gedateerd DEC. 1942 r.o.

Getiteld r.b.

Potlood en inkt op papier, 33.8 x 41.8 cm

(7x)

€ 1.500 - 2.500

2

Ferdinand Hart Nibbrig

(Amsterdam 1866 - Laren (NH) 1915)

In de Eifel

Gesigineerd r.o.

Gouache op papier op karton, 51.5 x 39.7 cm

N.B.:

Vermoedelijk is het hier afgebeelde landschap en *plein-air* geschilderd in de omgeving van Monschau, een door bergen omsloten dorpje in de Eifel alwaar de schilder in de periode 1906-1909 meerdere malen verbleef. In deze periode vervaardigde hij diverse berglandschappen en dorpsgezichten die zich kenmerken door heldere kleuren en vele nuances in het groen.

€ 800 - 1.200

2

3

4

3

Martin Monnickendam

(Amsterdam 1874 - 1943)

De Munttoren, 1940

Gesigineerd r.o.

Krijt op papier, 39.9 x 27.5 cm

Herkomst:

Door familie van de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen

N.B. I:

Deze tekening door Monnickendam behoort tot het zogenaamde 'Muntjes tekenen'. Monnickendam maakte dit kunstwerk vanuit het schildersatelier van jonkvrouw De Jonge, gevestigd op Singel 512, alwaar hij les gaf.

N.B. II:

Wij danken Mr R.J.C. van Helden voor zijn hulp bij het catalogiseren van dit lot.

€ 700 - 900

4

Martin Monnickendam

(Amsterdam 1874 - 1943)

Rechterhoek van de Langebrugsteeg, Amsterdam

Gesigineerd en gedateerd 1917 r.o.

Krijt op papier, 26.5 x 36.5 cm

Herkomst:

Door familie van de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen

Literatuur:

R.J.C. van Helden, *Catalogus Martin Monnickendam 1874 - 1943*, Deel 2, Amsterdam, Zwolle 2009, pag. 318, cat.nr. 110

Tentoonstelling: Kunsthandel Bernard Houthakker, Amsterdam, *Martin Monnickendam*, 1916

N.B.:

Wij danken Mr R.J.C. van Helden voor zijn hulp bij het catalogiseren van dit lot.

€ 800 - 1.200

5

6

5

Jan Bogaerts

(Den Bosch 1878 - Wassenaar 1962)

Rijnlandschap

Gesigneerd en gedateerd 1931 r.o.

Olieverf op doek, 70.8 x 80.4 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

€ 800 - 1.200

6

Pieter Dik

(Alkmaar 1943 - Schoorl 1984)

Vliegende ganzen boven de branding

Gesigneerd l.o.

Olieverf op doek, 60.4 x 80.3 cm

€ 800 - 1.200

7

8

7

Dirk van Haaren

(Amsterdam 1878 - 1953)

Gezicht op de Brouwersgracht bij de Prinsengracht

Gesigneerd r.o.

Olieverf op doek, 54.6 x 77.4 cm

€ 800 - 1.200

8

Gerard Delfgaauw

(Monster 1882 - Rijswijk 1947)

Zicht op Dordrecht

Gesigneerd r.o.

Olieverf op doek, 60.9 x 104 cm

Herkomst:

- Particuliere collectie, Dordrecht

- Kunsthandel Schilderijen 1850 - 1950, Den Helder (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.000 - 2.000

Foto: Het huidige Zicht op Dordrecht

9

10

Affiche
Wereldkerstcircuit

9

Hans Bayens

(Hastière-Lavaux 1924 - Amsterdam 2003)

Slapend kind

Gesigeneerd l.o.

Olieverf op doek, 28.7 x 38.7 cm

Herkomst:

- Veiling Christie's Amsterdam, 10 juni 2009, lot 87 (incl. aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

N.B.:

Bayens portretteerde hier zijn pasgeboren zoon Dirk met teddybeer.

€ 1.200 - 1.800

10

Hans Bayens

(Hastière-Lavaux 1924 - Amsterdam 2003)

Circus Carré

Gesigeneerd l.o.

Pastelkrijt op papier, 70.9 x 54.8 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

N.B.:

Deze tekening werd gebruikt voor het affiche van het Wereldcircuit in 1993 in het Koninklijk Theater Carré te Amsterdam.

€ 800 - 1.200

11

11

Hans Bayens

(Hastière-Lavaux 1924 - Amsterdam 2003)

Circuspaarden met hun dresseur

Gesigeneerd l.o.

Olieverf op doek, 40.2 x 55 cm

€ 1.500 - 2.500

12

12

Kees van Dongen

(Delfshaven 1877 - Monte Carlo 1968)

Femme en profile

Gesigeneerd r.o.

Krijt op papier, 14.7 x 9.6 cm

Verso:

Tekening in zwart krijt, getiteld *La Fenêtre*

Herkomst:

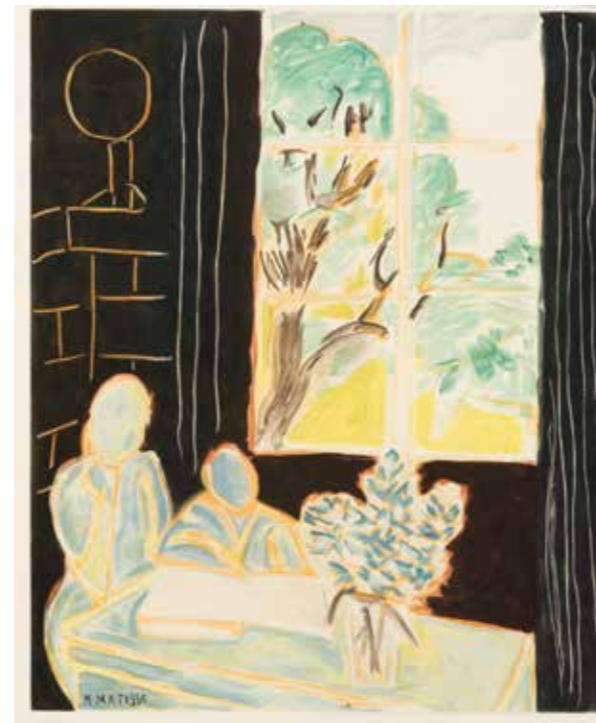
- Veiling Christie's Amsterdam, 3 december 2002, lot 18

- Particuliere collectie, Nederland

€ 2.000 - 4.000

12 verso

13

13

Henri Matisse

(Le Cateau-Cambrésis 1869 - Nice 1954)

La silence habité des maisons

Genummerd 41/200 l.o.

Gesigeneerd in de steen

Kleurenlitho, 55.6 x 45.3 cm

€ 800 - 1.200

14

14

Carel Willink

(Amsterdam 1900 - Amsterdam 1983)

Portret van Dorothea Behrens-Hangler

Gesigeneerd en gedateerd Sept 1921 r.o.

Houtskool op papier, 56 x 44 cm (binnen passe-partout gemeten)

Herkomst:

- Collectie R.C. Pathuis, Amsterdam

- Via vererving naar de huidige eigenaar

N.B. I:

Dit portret is vermoedelijk Dorothea Behrens-Hangler, colla-

ge-kunstenares en echtgenote van de Berlijnse kunstenaar Herbert Behrens-Hangler. Carel Willink ontmoette Herbert tijdens zijn kunstopleiding aan de Internationale Vrije Academie van Hans Baluschek, te Berlijn. Het was het begin van een hechte vriendschap, die een jarenlange briefwisseling en verscheidene portretten na zou laten.

N.B. II:

Voor een ander portret van Dorothea Behrens-Hangler vervaardigd door Carel Willink, zie *Portrait of Herbert Behrens Hangler / Portrait of Miss Behrens Hangler*, Christie's Amsterdam, 1 juni 1995, lot 48.

€ 800 - 1.200

15

15

Emil Nolde

(Nolde 1867 - Seebüll 1956)

Tingel - Tangel III

Gesigneerd en gedateerd 07 r.o.

Oplage 100 (eerste staat)

Litho, 42.4 x 60.1 cm

Herkomst:

- Veiling Christie's, Londen, 8 oktober 1998, lot 135

- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

G. Schiefler, C. Mosel & M. Urban, *Emil Nolde, Das graphische Werk*, Keulen, 1995, no. L27

€ 4.000 - 6.000

16

Yves Tanguy

(Parijs 1900 - Woodbury 1955)

Sans titre

Gesigneerd en gedateerd 26 r.o.

Oostindische inkt op papier, 45.6 x 30.7 cm

Herkomst:

Particuliere collectie, Nederland

€ 8.000 - 12.000

16

17

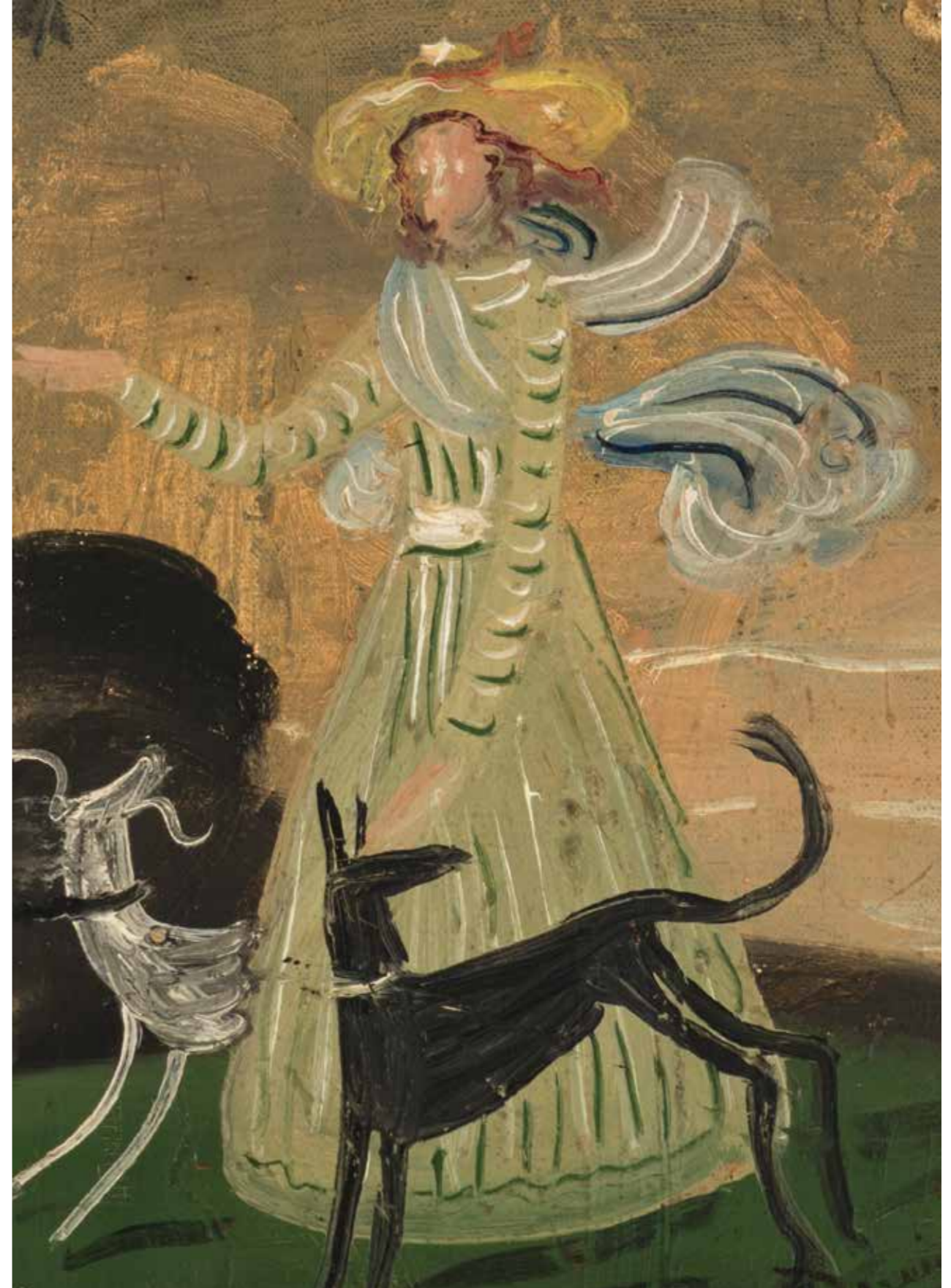
17
Jean Gabriel Domergue
 (Bordeaux 1889 - Parijs 1962)
Jeune fille avec Pékinois
 Gesigneerd r.o.
 Olieverf op doek, 60.2 x 50.3 cm
 € 2.000 - 3.000

18
Toon Kelder
 (Rotterdam 1892 - Den Haag 1973)
Alexandrine Kelder
 Gesigneerd en gedateerd 44 l.o.
 Olieverf op doek, 35.1 x 28.4 cm
 N.B.:
 Geregistreerd in het online archief van de Toon Kelder Stichting.
 € 800 - 1.200

18

19
André Derain
 (Chatou 1880 - Garches 1954)
Dame aux chiens
 Gesigneerd r.o.
 Olieverf op doek, 25.9 x 18.7 cm
 Herkomst:
 - Kunsthandel E.J. van Wisselingh & Co, Amsterdam (inv.no. S 8965)
 - Particuliere collectie, Nederland
 € 4.000 - 6.000

19

20

21

20

Harrie Kuyten

(Utrecht 1883 - Schoorl 1952)

Baadsters in zee

Gesigeneerd r.o.

Olieverf op papier op paneel, 22.8 x 26.8 cm (papierformaat)

€ 2.000 - 4.000

21

Theo Kurpershoek

(Rotterdam 1914 - Amsterdam 1998)

Strandgezicht

Gesigeneerd en gedateerd 71 l.b.

Olieverf op karton op paneel, 12.2 x 17.8 cm

Herkomst:

- Museum De Buitenplaats, Eelde

- Particuliere collectie, Nederland

€ 600 - 1.000

22

22 in handgestoken kunstenaarslijst

22

Dirk Smorenberg

(Alkmaar 1883 - Oud-Loosdrecht 1960)

Waterlelies in de Loosdrechtse plassen (ca. 1918-1919)

Gesigeneerd r.o.

Olieverf op doek, 62.3 x 92.4 cm

Herkomst:

Particuliere collectie, Nederland

N.B. I:

In handgestoken kunstenaarslijst.

N.B. II:

Wij danken de heer Jan de Ruijter voor zijn hulp bij het catalogiseren van dit lot.

€ 4.000 - 6.000

Expressionisme

Reactie

Het expressionisme is een stroming die zich rond 1905 ontpopte in de Europese kunst en literatuur. De kunstenaars binnen deze stroming trachtte hun gevoelens en het onderbewuste over te brengen op het doek door een vervorming van de werkelijkheid. De gevoelswaarde, het onderbewuste, dat de kunstenaar ervaart naar aanleiding van het onderwerp, voert de boventoon. Dit was een reactie op het impressionisme, waarbij de passieve werkelijkheid, zoals men die ervaart, vooropstaat. In het expressionisme vervaagt de band met de werkelijkheid, of valt soms helemaal weg. Hierin komen nieuwe vormen tot uitdrukking. Het expressionisme kent maar één wet: dat er geen wetten zijn, en dat die dan ook niet mogen worden opgelegd. De subjectieve beleving staat centraal. Intensiteit en wanhoop tegenover hartstocht en liefde zijn kenmerkende emoties van het expressionisme.

In Duitsland ontstond in 1905 de groep *Die Brücke*, opgericht door drie studenten van de Technische Hochschule in Dresden, te weten Ernst Ludwig Kirchner (1880-1938), Karl Schmidt-Rottluff (1884-1976) en Erich Heckel (1883-1970). Al snel sloten meer jonge kunstenaars zich aan, zoals Max Pechstein (1881-1955) en voor enige tijd ook de Nederlandse schilder Kees van Dongen (1877-1968). Datzelfde jaar nog bracht de groep een tijdschrift uit en organiseerden zij een eerste tentoonstelling.

De groep werkte hecht samen en richtte een kunstenaarscommune op. Zij poogden een brug te slaan tussen verleden en toekomst en wilden de maatschappij veranderen. De kunstenaars gebruikten felle kleuren en lieten zich inspireren door Japanse houtsneden. Zij beeldden de decadentie van de rijken, de armoede in steden en de verbondenheid met de natuur af op een subjectieve wijze. Dit was voor veel mensen in die tijd schokkend en de kunst van *Die Brücke* zou door de nazi's ook als ontaalde kunst worden bestempeld. De groep bleef enorm hecht samenwerken en -leven tot

1913. In dit jaar schreef Kirchner de *Chronik der Brücke* wat de directe aanleiding was voor het uiteenvallen van de groep.

Der Blaue Reiter

In Duitsland werd in 1911 in München een andere groep opgericht door Vasili Kandinsky (1866-1944), Franz Marc (1880-1916), August Macke (1887-1914) en Alexej von Jawlensky (1864-1941). De groep werd *Der Blaue Reiter* genoemd, naar het werk van Vasili Kandinsky dat de omslag van hun eerste tijdschrift sierde. In dit werk, waarop een eenzame ruiter door een landschap galoppeert, experimenteerde Kandinsky met tegenstellingen zoals licht en donker en beweging en stilstand - thema's die later nog vaak in zijn schilderijen terug zouden komen. Dit werk maakte een link tussen het post-impressionisme en de opkomende expressionisten en werd een boegbeeld voor de groep. De aangesloten kunstenaars, dichters, schrijvers en componisten van *Der Blaue Reiter* hadden behoefte aan een nieuwe, spirituele en internationale cultuur. De groep, met leden zoals Paul Klee (1879-1940), Lyonel Feininger (1871-1956) en de componist Arnold Schönberg (1874-1951), was niet zo hecht als *Die Brücke* maar veel internationaler georiënteerd en organiseerde tentoonstellingen in verschillende steden. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog brak de groep op toen Marc en Macke stierven en andere kunstenaars het land uit vluchtten.

Les Fauves

Ook in Frankrijk bloeide het expressionisme op. Tijdens een tentoonstelling van de *Salon de Paris* in 1905 werden de Franse kunstenaars die hun doeken met felle kleuren en uitdagende vlakken beschilderde schertsend 'Les Fauves' ofwel wilde dieren genoemd. Zij werden beïnvloed door Van Gogh en hun werken leken spontaan, soms zelfs onvoltooid. Onder anderen Henri Matisse (1869-1954), Maurice de Vlaminck (1876-

J. Altink

1958), André Derain (1880-1954), Georges Rouault (1871-1958) en Rik Wouters (1882-1916) maakten deel uit van deze groep. De Franse expressionisten leken meer levensvreugde in hun werken uit te dragen, terwijl de Duitse expressionisten meer hun angsten en onzekerheden toepasten.

Ook buiten Duitsland en Frankrijk waren er veel bekende expressionistische kunstenaars, zoals de Noorse Edvard Munch (1863-1944) en de Oostenrijkse Egon Schiele (1890-1918), waarvan Gustav Klimt (1862-1918) de mentor was. Munch werd wereldberoemd met zijn schilderij *De Schreeuw*. Dit werk schilderde hij na een pijnlijke beëindiging van een affaire met een getrouwde vrouw. Het representeert de strijd tussen de individu en de samenleving. Tijdens een wandeling in Oslo kwam de setting van het schilderij tot hem. Hij zei hier zelf over: "The sky turned as red as blood. I stopped and leaned against the fence...shivering with fear. Then I heard the enormous, infinite scream of nature."

De Ploeg

In Nederland verenigden geestverwante kunstenaars zich in De Ploeg in Groningen, bestaande uit Jan Wiegers (1893-1959), Johan Dijkstra (1896-1978), Jan Altink (1885-1971), George Martens (1894-1979), Alida Jantina Pott (1888-1931) en Siemen Johannes Steenmeijer (1893-1957). Wiegers had in een sanatorium in Zwitserland kennis gemaakt met Kirchner en raakte zeer geïnspireerd door hem. Tussen de twee wereldoorlogen in schilderde De Ploeg vele expressionistische werken van het Groninger landschap. Het vijftienjarige bestaan van De Ploeg werd in 1933 gevierd met een grote tentoonstelling in Groningen, waar ook internationale kunstenaars als Paul Klee en Vasili Kandinsky aan deelnamen. De Bergense School behoort eveneens tot het expressionisme. De schilders van deze school schilderden met een donkere toets onder kubistische invloeden en hadden een voorkeur voor stilleven en menselijke figuren. Kunstenaars van de Bergense School zijn bijvoorbeeld Charley Toorop (1891-1955), Leo Gestel (1881-1941), Dirk Filarski (1885-1964) en John Rädecker (1885-1956).

Protest

De kunstenaars van het expressionisme verzetten zich

tegen de onrechtvaardigheid van de maatschappij. Zij vonden dat de gegoede burgerij niet genoeg deed tegen de verarming en stijgende werkloosheid van de arbeiders. Hun felle kleuren en dikke verflagen gaven hun ontevredenheid aan en vaak gebruikten zij choquerende onderwerpen. Dit is onder andere te zien in Kirchner's *Street, Berlin* (1913). Zijn scheve compositie van een vervreemd, stads straatatfeerel heeft geen realistische vormen, maar figuren die lijken te buigen in de wind met twee prostituees als hoofdfiguren. Ook Schiele stond bekend om zijn pezige lijnen waarmee hij de decadentie en losbandigheid van het moderne Oostenrijk afbeeldde.

Na de Eerste Wereldoorlog verzwakte de impuls van het expressionisme en ontwikkelde de Nieuwe Zakelijkheid zich als afzetting tegen de emotionele werken van de expressionisten. Ook het veilinghuis, voorheen de Lekstraatsynagoge, is in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid opgetrokken. Het werd gezien als een tegenwicht voor de expressionistische en frivole Amsterdamse School architectuur van de rivierenbuurt en paste beter bij de situatie van de Joodse gebruikers van de Synagoge. Later in de twintigste eeuw kwamen de neo-expressionisten echter op, met name in Duitsland en de Verenigde Staten. In Nederland verenigden expressionistische kunstenaars zich na de Tweede Wereldoorlog in de Cobragroep en ook de leden van de Nieuwe Wilden worden nog altijd geïnspireerd door de expressionistische zoektocht naar spiritualiteit en het ongemak jegens de maatschappij.

23

23

Jan Altink

(Groningen 1885 - 1971)

Stilleven met vruchten en fles

Gesigineerd l.o.

Olieverf op doek, 30.2 x 40.1 cm

Herkomst:

- Kunsthandel Richard ter Borg, Groningen

- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

E. Bos, *Een palmboom bij Zuidwolde, vijftientig opstellen over De Ploeg*, Kemper Conseil Publishing, Den Haag, 2003, pag. 83 (afb.)

€ 1.500 - 2.500

24

24

Roger Mühl

(Straatsburg 1929 - Mougins 2008)

Jardin au printemps (1998)

Gesigneerd l.o.

Olieverf op doek, 129.7 x 120 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen in 1999

N.B.:

In originele kunstenaarslijst.

€ 4.000 - 6.000

25

25

Roger Mühl

(Straatsburg 1929 - Mougins 2008)

La Baie de St. Tropez (1998)

Gesigneerd r.o.

Olieverf op doek, 99.9 x 110.2 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen in 1999

N.B.:

In originele kunstenaarslijst.

€ 3.000 - 5.000

26

26
Kees Verwey
 (Amsterdam 1900 - Haarlem 1995)
Bloemstillevan
 Gesigneerd l.o.
 Gedateerd '67 r.o.
 Aquarel op papier, 41.4 x 51.6 cm
 Herkomst:
 - Kunsthandel Borzo, Den Bosch
 - Particuliere collectie, Nederland
 € 1.500 - 3.500

27

27
Frans Oerder
 (Rotterdam 1867 - Pretoria 1944)
Stilleven met roze bloemen
 Gesigneerd r.o.
 Olieverf op doek, 80.8 x 100.9 cm
 € 4.000 - 6.000

28

29

30

31

28

Karel Colnot
(Bergen (NH) 1921 - 1996)
Stilleven met pioenrozen en boeken
Gesigeneerd l.o.
Olieverf op doek, 101 x 84 cm
€ 800 - 1.200

29

Jeanne Bieruma Oosting
(Leeuwarden 1898 - Almen 1994)
Le jardin féérique
Gesigeneerd r.o.
Olieverf op paneel, 31.4 x 20.3 cm
€ 600 - 1.000

30

Harrie Kuyten
(Utrecht 1883 - Schoorl 1952)
Perenbloesem in blauw vaasje
Gesigeneerd r.o.
Gesigeneerd en getiteld op spieraam
Olieverf op doek, 60.4 x 50.5 cm
Herkomst:
- Collectie Jan Lambeck (1904-1984)
- Veiling AAG, Amsterdam, 29 juni 2009, lot 4
- Particuliere collectie, Nederland
Tentoonstelling:
Museum De Wieg, Deurne, 10 september 2000 - 17 mei 2009 (bruikleen)
N.B.:
Voormalig eigenaar Lambeck was een leerling van Harrie Kuyten en Dirk Filarski (1885-1964).
€ 1.500 - 2.500

31

Dirk Filarski
(Amsterdam 1885 - Zeist 1964)
Bloemstilleven
Gesigeneerd l.o.
Olieverf op doek, 65.4 x 54.6 cm
€ 800 - 1.200

32

33

32

Otto B. de Kat

(Dordrecht 1907 - Laren (NH) 1995)

Stilleven met grote emmer, tomaten en koolrapen

Gesigeneerd r.o.

Gesigeneerd, getiteld en gedateerd 1931 verso

Olieverf op doek, 64.3 x 78.9 cm

Herkomst:

- Particuliere collectie, Haarlem

- Veiling Sotheby's, Amsterdam, 8 juni 1999, lot 319

- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

G. Westerink, T. Goedings & H. van Run, *Otto B. de Kat: Leven en Werk 1907-1995*, Toth, Bussum, 2002, no. 445

N.B.:

Geregistreerd bij het RKD onder kunstwerknr. 61526.

€ 1.000 - 3.000

33

Jan van Tongeren

(Oldebroek 1897 - Amsterdam 1991)

Op de Veluwe

Gesigeneerd en gedateerd 1964 r.b.

Gesigeneerd en getiteld op etiket op spieraam

Olieverf op doek, 60.8 x 87.9 cm

€ 1.500 - 2.500

34

34

Raoul Hynckes

(Brussel 1893 - Blaricum 1973)

Belgisch dorp (landschap in achtergrond) (ca. 1960)

Gesigeneerd r.o.

Olieverf op doek, 51.8 x 64.7 cm

Herkomst:

Via familie van de huidige eigenaar uit de nalatenschap van de kunstenaar verkregen

Tentoonstelling:

- Frisia Museum, Spanbroek, *De Oneindige Veelzijdigheid van Raoul Hynckes*, 1 oktober 2001 - 3 februari 2002, cat.no. 55- Kulturhus, Holten, *Hynckes in Holten: favoriet van Nagelhout*, 14 oktober - 19 december 2010

N.B.:

De afwikkeling van de nalatenschap van Hynckes verliep via kunsthandel E.J. Wisselingh & Co te Haarlem. Alvorens deze verkooptentoonstelling van start ging, mocht familie van de huidige eigenaar een aantal werken uit de collectie kiezen, waarvan de in deze veiling aangeboden twee lots onderdeel uitmaakten. Dit lot, nummer 34, draagt daarom het inventarisnummer S 5098*.

€ 1.000 - 2.000

35

Raoul Hynckes

(Brussel 1893 - Blaricum 1973)

Belgisch straatje met twee pijnbomen (ca. 1960)

Olieverf op doek, 51.9 x 65 cm

Herkomst:

Via familie van de huidige eigenaar uit de nalatenschap van de kunstenaar verkregen

Tentoonstelling:

- Frisia Museum, Spanbroek, *De Oneindige Veelzijdigheid van Raoul Hynckes*, 1 oktober 2001 - 3 februari 2002, cat.no. 52- Kulturhus, Holten, *Hynckes in Holten: favoriet van Nagelhout*, 14 oktober - 19 december 2010

N.B.:

De afwikkeling van de nalatenschap van Hynckes verliep via kunsthandel E.J. Wisselingh & Co te Haarlem. Dit lot, nummer 35, draagt daarom het inventarisnummer S 5097*.

€ 1.000 - 2.000

35

36

36

Pieter Pander

(Drachten 1962)

Engelse bulldog

Gesigeneerd en gedateerd 05 r.o.

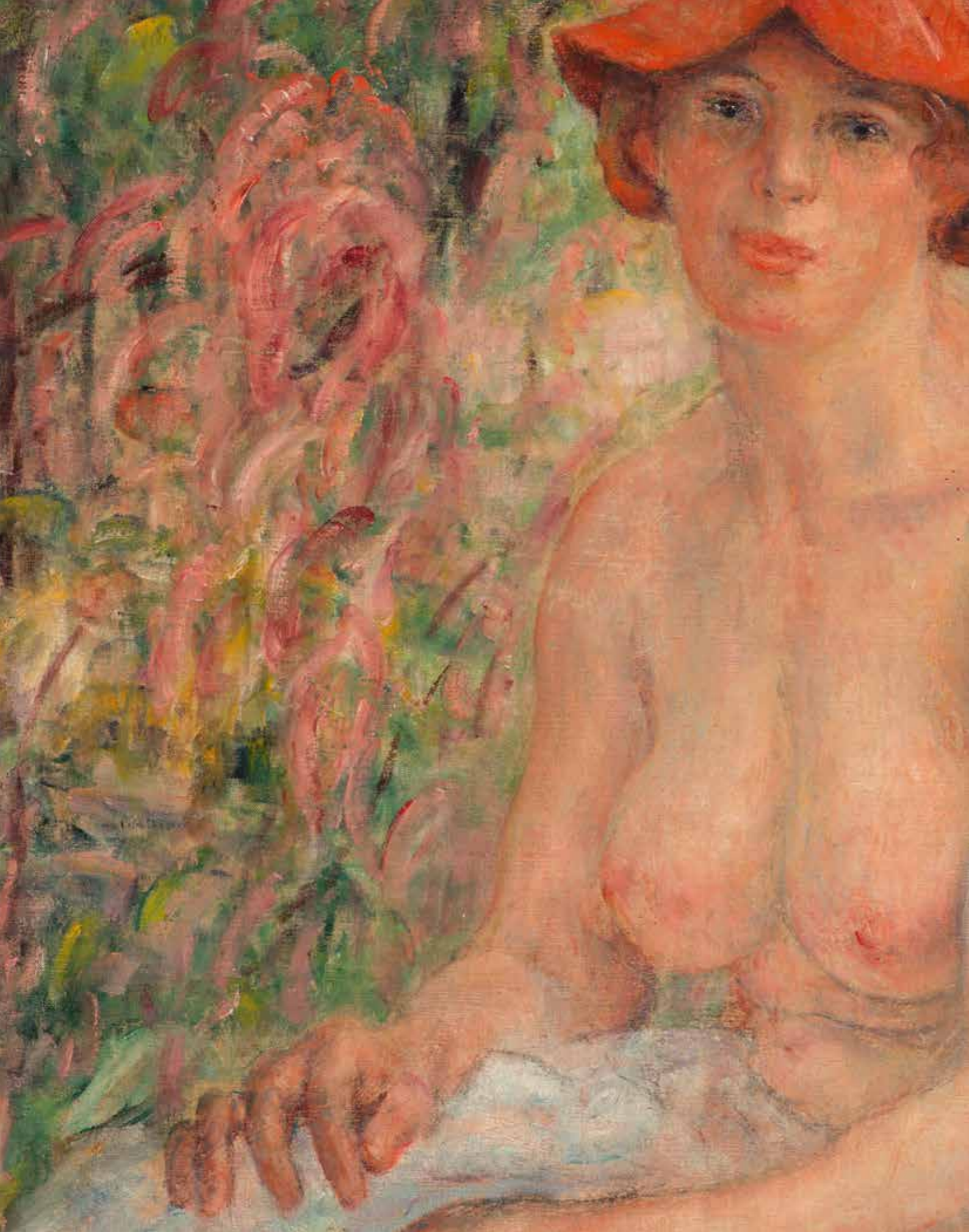
Olieverf op board, 30.1 x 29.8 cm

Herkomst:

- Collectie Harms Rolde, Rolde (2007) (incl. aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 600 - 800

De geschiedenis van het naakt

Oudheid

Het naakt gaat ver terug tot aan het laat-paleolithicum waarin de *Venus van Willendorf* werd vervaardigd als vruchtbaarheids- of successymbool. In Babylon, het Oude Egypte, India en Japan werden naakte goden of seksueel getinte afbeeldingen getekend of uitgehouwen in tempels. Ook in de Griekse oudheid speelde naaktheid een essentiële rol. Schoonheid en het menselijk lichaam waren cruciaal in de Griekse samenleving. Goden en helden werden vaak naakt afgebeeld, echter de gewone sterveling werd meestal niet naakt afgebeeld. De Griekse sculpturen representeerden een geïdealiseerd beeld van perfecte proporties, gezondheid, jeugd en evenwicht. De beelden, bekend onder de naam *Venus Pudica*, de Kuise Venus, zijn hier een goed voorbeeld van. Deze beelden representeerden alle Venus die op het moment van baden staat, zich kuis bedenkend met een of twee handen, het gezicht lichtelijk gekanteld naar links en het lichaam buigend in een *contrapposto* houding. De eerste van deze reeks beelden van Venus, de Aphrodite van Cnidus van Praxiteles, geldt als een van de eerste levensgrote, staande, naakte vrouwenbeelden uit de klassieke oudheid. Het verhaal gaat dat Praxiteles gevraagd werd door de burgers van het eiland Kos een beeld te vervaardigen van de godin Aphrodite. Hij maakte echter twee beelden, een naakt en een geklede versie. De burgers, gechoqueerd door het naakte beeld, kozen voor het geklede sculptuur. De naakte versie werd echter door de burgers van Cnidus gekocht, die het in een open tempel plaatsten, zodat het van alle kanten te bewonderen was. Al gauw werd het beeld populair en kwamen mensen van heinde en verre om het te bewonderen en werd

daarmee het boegbeeld van de Cnidiërs. Zelfs toen de stad diep in de schulden zat, en Koning Nicomedes I alle schulden wilde overnemen in ruil voor het beeld, werd dit aanbod resoluut afgewezen.

Het Christendom

De komst van het Christendom luidde een preutserre tijd in. Bijbelse figuren zoals Adam en Eva werden gedeeltelijk naakt afgebeeld met struikgewas of vijgenbladeren. Pas in de Renaissance kwam het naakt weer centraal te staan. Kunstenaars grepen terug naar de oudheid en behandelden het naakt zowel als studie, als zijnde een inspiratiebron voor het centraal stellen van de mens. Dit is onder andere te zien in de *David* van Michelangelo Buonarroti (1475-1564), waarvoor hij studies van lijken in de Basilica Santa Maria del Santo Spirito te Florence verrichtte. In Michelangelo's fresco's in de Sixtijnse Kapel was volgens de kerk echter te veel naakt te zien, dus werd over sommige afbeeldingen heen geschilderd. Sandro Botticelli's (1444-1510) *De Geboorte van Venus*, die hij in 1486 in opdracht van de familie De Medici schilderde, luidde de terugkomst van het monumentale vrouwelijke naakt sinds de oudheid weer in. Seksualiteit van het lichaam werd nu belangrijker dan ideale proporties en de levende naaktmodellen als studieobject werden steeds normaler.

De preutsheid voorbij

De barok en rococo kunstenaars maakten het menselijk naakt dramatischer en frivoler. De man werd vaak afgebeeld als held, zoals Hercules, en de vrouw als Venus of een van de drie gratiën. Later vond men een andere manier om toch naakt af te beelden. Odaliskken

werden een bekend onderwerp voor veel kunstschilders. Een odalisk was oorspronkelijk een kamermeisje in het Ottomaanse rijk, maar werd langzamerhand in het Westen gebruikt om de concubines en slavinnen van de Sultan aan te duiden. In tegenstelling tot de Europese verbeelding droegen de kamermeisjes vaak wijde gewaden, gelijkend op de gewaden van de mannelijke pages van het paleis. Echter, gedurende de negentiende eeuw werden de odaliskken het boegbeeld van de Europese fantasieën over de Oriënt en werden ze in veel erotisch getinte werken geschilderd, languit en naakt liggend op een divan. In de negentiende eeuw werd het naakt alleen getolereerd als het op een klassieke manier of in een oriëntalistische context werd weergegeven. Met werken als de *Naakte Maja* van Francisco de Goya en *Le déjeuner sur l'herbe* van Édouard Manet (1832-1883) veranderde dit beeld. Beide werken zorgden voor een hoop ophef vanwege deze nieuwe manier waarop naaktheid werd afgebeeld. Manet beeldde een naakte vrouw tussen geklede mannen af en Goya schilderde zijn vrouw met schaamhaar in plaats van perfecte gladheid en met een directe blik naar de toeschouwer in plaats van een wegzijkende blik.

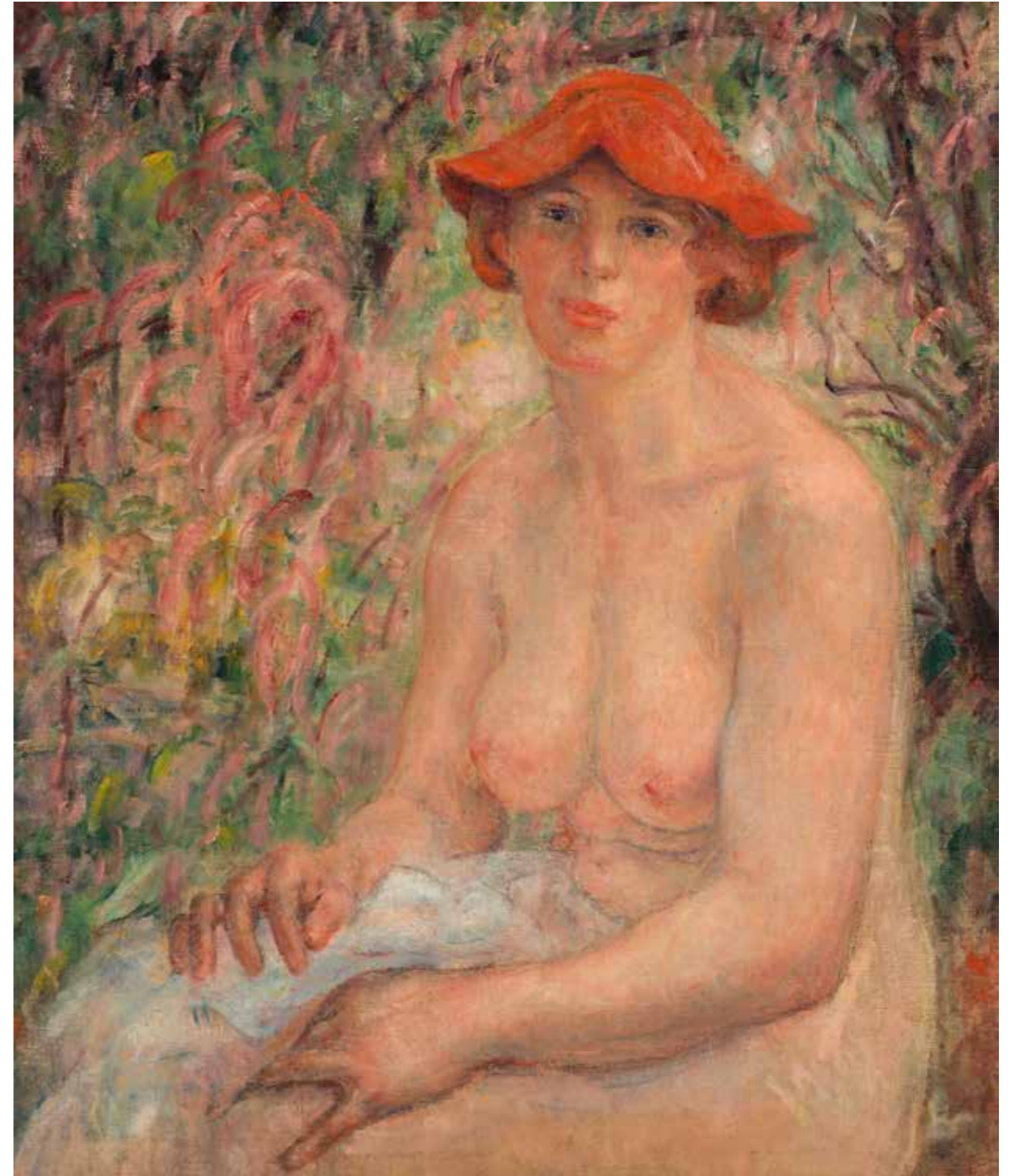
Kunstvorm

De impressionisten begonnen het menselijke naakt in natuurlijke situaties als kunstvorm te beschouwen, zoals een badende vrouw. Het naakt werd al snel een geliefd en veel gebruikt onderwerp bij kunstenaars van het fauvisme, expressionisme en kubisme. De geïdealiseerde Venus werd vervangen door de normale vrouw in intieme privé setting zoals in de werken van Egon Schiele (1890-1918) of door abstracte vormen en symbolieke betekenissen. Ook George Hendrik Breitner (1857-1923) gebruikte veel naakten als studie, die door critici als onzedelijk werden bestempeld vanwege de realistische en rauwe weergave.

De surrealist René Magritte (1898-1967) schilderde in *Le Viol* op zijn manier een creatief en choquerend naakt. In de popart wordt het lichaam juist weer als een commercieel consumptieartikel afgebeeld. Sindsdien krijgt het naakt een steeds erotischer of commerciëler tintje zoals in het werk van Jeff Koons (1955). Maar ook de

minder fraaie eigenschappen en de vergankelijkheid van het menselijk lichaam is tegenwoordig onderwerp van de kunst. Lucien Freud (1922-2011) schilderde niets verhullende portretten van corpulenten en oudere mensen. Ook worden werken van slechts één lichaamsdeel vervaardigd, zoals John Coplans (1920-2003) zelfportret van zijn handen en knieën, getekend door de tijd. Sommige kunstenaars gaan nog verder. Pietro Manzoni (1933-1963) verpakte zijn eigen uitwerpselen in blikjes die hij verkocht als kunst en Andy Warhol (1928-1987) urineerde over zijn koper-verf platen zodat sommige plekken zouden oxideren en dus een abstract beeld opleverde. Marc Quinn (1964) maakte zelfs van siliconen en vijf liter eigen bloed een beeld van zijn hoofd.

Hoewel het naakt vaak verleidelijk en aanlokkelijk is, is het vooral bedoeld om de geest aan te wakkeren en hartstocht in de mens op te wekken. Aangezien de meeste naakten uit de geschiedenis door mannen zijn vervaardigd hebben ze vaak voyeuristisch tinten. Goede naaktportretten kunnen erotisch overkomen zonder obscene te zijn, maar de geschiedenis en verschillende culturen geven weer hoe de meningen veranderen over naaktheid als kunst of als pornografie. Hierdoor kan het naakt nog steeds publieke verontwaardiging en opschudding veroorzaken en tonen de meeste musea relatief brave naaktportretten. Meer grensoverstijgende of -overschrijdende naakten vinden hun weg naar het publiek via de veilingwereld of kunsthandel.

37

37

George Morren

(Ekeren 1868 - Brussel 1941)

Lily (Nu assis)

Gesigneerd en gedateerd 1925 r.b.

Getiteld *Lily* l.b.

Geannoteerd à *ma chère petite Pierette*, 17 août 1925, G.

Morren op etiket bevestigd aan spieraam

Olieverf op doek, 55.2 x 46.4 cm

Herkomst:

- Kunsthandel Willem Kerseboom, Bergen (2000) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

T. Calabrese, *George Morren 1868-1941*, Pandora, Antwerpen, 2000, pag. 245, no. 195 (afb.)

€ 3.000 - 5.000

38

38

Ernst Leyden

(Rotterdam 1892 - Montfort-l'Amaury 1969)
Standing nude with red shawl (ca. 1931)

Gesigneerd l.o.

Olieverf op doek, 130.4 x 80.5 cm

Herkomst:

- Kunsthandel Willem Kerseboom, Bergen (2000) (incl. kopie aankoopnota)
- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

drs. D. Adelaar, M. Erdman & R. van Leyden, *Ernst van Leyden 1892-1969*, Ars et animatio, pag 37 (afb.)

€ 2.500 - 3.500

39

39

Henk Melgers

(Groningen 1899 - 1973 Amsterdam)

Verleidend naakt

Gesigneerd verso

Olieverf op doek, 75.2 x 66.2 cm

Herkomst:

- Kunsthandel Richard ter Borg, Groningen
- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

E. Bos, *Een palmtree bij Zuidwolde, vijftwintig opstellen over De Ploeg*, Kemper Conseil Publishing, Den Haag, 2003, pag. 60 (afb.)

€ 1.000 - 2.000

40

40

George Martens

(Groningen 1894 - 1979)

Liggend naakt

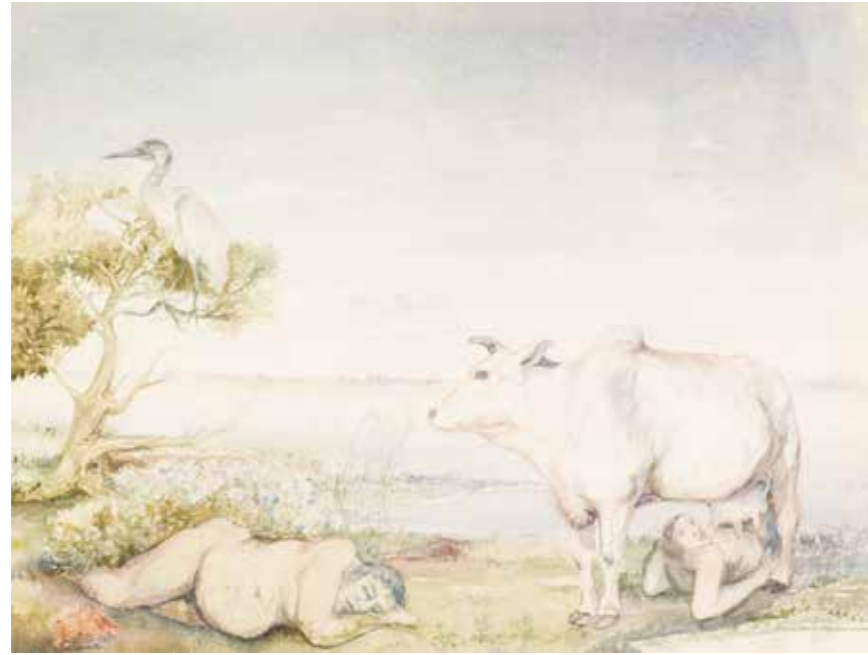
Gesigneerd en gedateerd 54 r.o.

Olieverf op doek, 30.2 x 50.1 cm

Herkomst:

- Kunsthandel Richard ter Borg, Groningen
- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

41

42

41
Cornelis Doolaard
 (Poortugaal 1944)
Zonder titel
 Gesigneerd m.o.
 Aquarel op papier, 24.4 x 31.6 cm
 € 700 - 900

42
Hans Kanters
 (Amsterdam 1947)
Eiland
 Gesigneerd r.o.
 Getiteld op kunstenaarsetiket op achterzijde omlijsting
 Aquarel en inkt op papier, 14.9 x 22.1 cm
 Herkomst:
 Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar
 verkregen
 € 700 - 900

43

43
Cornelis Doolaard
 (Poortugaal 1944)
Zonder titel
 Gesigneerd en gedateerd 70 r.o.
 Aquarel op papier, 24 x 16.6 cm
 € 800 - 1.200

44

44
Hans Kanters
 (Amsterdam 1947)
Aangelijnd
 Gesigneerd l.o.
 Olieverf op paneel, 23.4 x 14.7 cm
 Herkomst:
 Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar
 verkregen
 € 1.200 - 1.800

45

45

Hans Kanters

(Amsterdam 1947)

Los Dos Amigos

Gesigneerd en genummerd 7/7 op onderzijde staart

Brons, H. 46.7 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar
verkregen

€ 1.500 - 2.500

46

46

Peter Engelen

(Tilburg 1962)

Leeuw (2002)

Oplage 8

Gemonogrammeerd op voet

Brons, H. 24.9 cm

€ 2.000 - 3.000

47

47

Kees Verkade

(Haarlem 1941)

*Dansend paar*Gesigneerd, gedateerd '95 en genummerd EA III/IV op voet
Brons, H. 38 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar
verkregen

€ 2.000 - 4.000

48

Kees Verkade

(Haarlem 1941)

*Arthur Rubinstein*Gesigneerd, gedateerd '82 en genummerd 1/6 op achter-
zijde

Brons op houten voet, H. 37.1 cm

N.B.:

De houten voet met pinnen voor wandbevestiging aan de
achterzijde.

€ 1.500 - 2.500

49

Charlotte van Pallandt

(Arnhem 1898 - Noordwijk 1997)

*Klein Portret Van Mevrouw Duintjer (1959)*Gemonogrammeerd en met gietersmerk *De Olieslag Brum-*
men op achterzijde

Brons, H. 19.4 cm

Herkomst:

- Galerie De Bleeker, Heemstede (incl. aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

L. Tegenbosch & M. Koekkoek, *Charlotte van Pallandt, Beel-*
den en tekeningen, Zwolle, 1994, cat.no. 99 (afb.)

N.B. I:

Met losse natuurstenen voet.

N.B. II:

Deze sculptuur behoort tot een van de meest bekende wer-
ken van de hand van Van Pallandt, waarvan andere exem-
plaren zich in de collectie van het Rijksmuseum en het Frans
Hals Museum bevinden. Journalist Max van Rooy vernoem-
de dit werk dan ook in zijn artikel in het NRC Handelsblad
op 14 januari 1994: "De naam Charlotte van Pallandt mag
dan bekend zijn, en vooral dat zij van adel is - een zware
handicap voor een kunstenaar, zeker voor een vrouw, die
al gauw voor kleiende gravin wordt uitgemaakt - maar hoe
bekend zijn, behalve Wilhelmina, haar beelden, de reeks
naakten van het beroemde model Truus Trompert, haar
fenomenale portretten met dat van mevrouw Duintjer als
onnavolgbaar hoogtepunt?"

€ 1.500 - 2.500

48

49

50

51

52

50

Bernard Citroën

(Amsterdam 1925 - Parijs 2009)

Drie vogels

De tweede vogel gemonogrammeerd en gedateerd 59 op onderzijde

Alle zandsteen, alle ca. 45 x 55 cm

Herkomst:

- Collectie G.J. Metzelaar, Nederland

- Particuliere collectie, Nederland

N.B.:

Geregistreerd bij het RKD te Den Haag onder nummer

216549.

€ 800 - 1.200

51

Maja van Hall

(Voorburg 1937)

Samen (1974-1975)

Gesigneerd op zijkant

Oplage 7

Brons, H. 26.4 cm

€ 800 - 1.200

52

Ton Hak

(Amsterdam 1946)

Vrouwelijk naakt

Gesigneerd en genummerd H.C. op achterzijde

Brons op marmeren voet, H. 21.1 cm

€ 800 - 1.200

53

53

Jana Paroubek

(Praag 1940 - Kitzbühel 1987)

Beeld-tafel

Brons, H. 68.5 cm

Herkomst:

- Collectie Ir. R.F.V. Pavlik, Wassenaar (1996) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.000 - 3.000

54

Jana Paroubek

(Praag 1940 - Kitzbühel 1987)

Torso

Brons, H. 141.7 cm (incl. sokkel)

Herkomst:

- Collectie Ir. R.F.V. Pavlik, Wassenaar (1994) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 2.000 - 4.000

54

55

56

55

Michael Jacklin

(Amsterdam 1956)

Stack XII

Stafijzer, H. 24 x B. 40.1 x D. 24 cm

Herkomst:

- Galerie Slewe, Amsterdam (2009) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

56

Michael Jacklin

(Amsterdam 1956)

Cylinders

Stafijzer, H. 29 x B. 58.7 x D. 35.8 cm

Herkomst:

- Galerie Slewe, Amsterdam (2006) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.000 - 2.000

57

57

Toon Kelder

(Rotterdam 1892 - Den Haag 1973)

Zonder titel (ca. 1956)

Koper op hout, zwart afgewerkt, op natuurstenen sokkel,

H. 133.7 cm

N.B.:

Geregistreerd in het online archief van de Toon Kelder Stichting.

€ 800 - 1.200

58

60a

59

60b

58

Auke de Vries

(Bergum 1937)

Zonder titel (ca. 2000)

Tweemaal gesigeneerd op onderzijde

Beschilderde metaal assemblage, H. 34.9 cm

Herkomst:

- Kunsthandel Lambert Tegenbosch, Heusden aan de Maas (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 750 - 1.000

59

Bert Frijns

(Kerkrade 1953)

Druppelvorm

Transparant glas, H. 31.2 cm / Diam. 36.7 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen

€ 600 - 1.000

60

Bert Frijns

(Kerkrade 1953)

a) Zonder titel

Transparant glas, H. 8.5 cm / Diam. 38 cm

b) Zonder titel

Transparant glas, H. 8.5 cm / Diam. 36 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen

(2x)

€ 600 - 1.000

61

Jan Schoonhoven

(Hof van Delft 1914 - Delft 1994)

Zonder titel (4x)

Alle gesigneerd en gedateerd 1983 r.o.

Alle genummerd 2/20 l.o.

Alle litho, alle ca. 66 x 50 cm

Herkomst:

- Artotheek, Rijnmond (1993) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

(4x)

€ 1.200 - 1.800

61

62

62

Lauren van Kuijk

('s-Gravenmoer 1889 - Den Haag 1963)

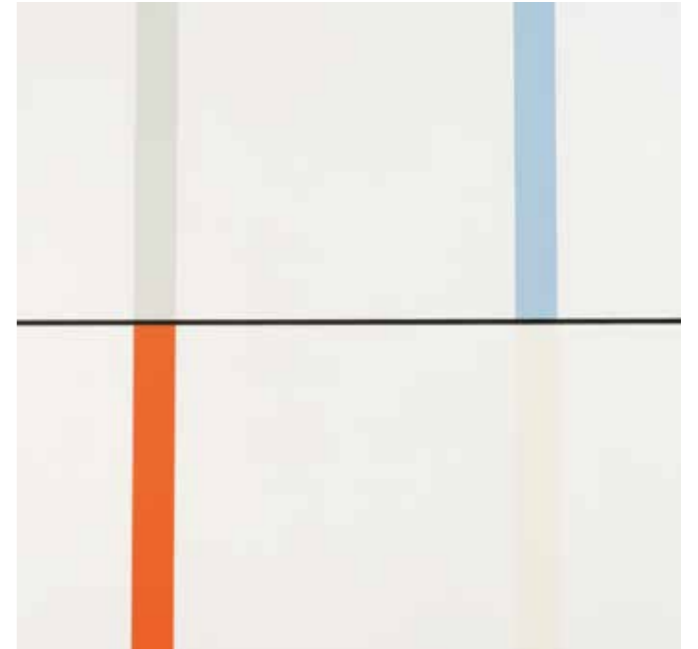
Compositie

Gesigneerd en gedateerd 1914 r.o.

Geannoteerd *Piet noemt het "nieuw Plastisch"* en v. Dongen zei: "spastisch", maar die krijgt 30000 franc voor zo'n rotportret met groene ogen. verso

Aquarel en potlood op papier, 28.7 x 23.8 cm

€ 800 - 1.200

63

63

Steven Aalders

(Middelburg 1959)

Hellya (2)

Gesigneerd en gedateerd 2000 verso

Olieverf op linnen, 117.6 x 117.6 cm

Literatuur:

S. Aalders, J. Hoet, en P. Tegenbosch, *Steven Aalders: Vertical Thoughts, Schilderijen*, Stedelijk Museum voor Actuele Kunst, Gent, 2002, pag. 58 & 22 (afb.)

Herkomst:

- Galerie Slewe, Amsterdam (2000) (incl. kopie aankoopnota)

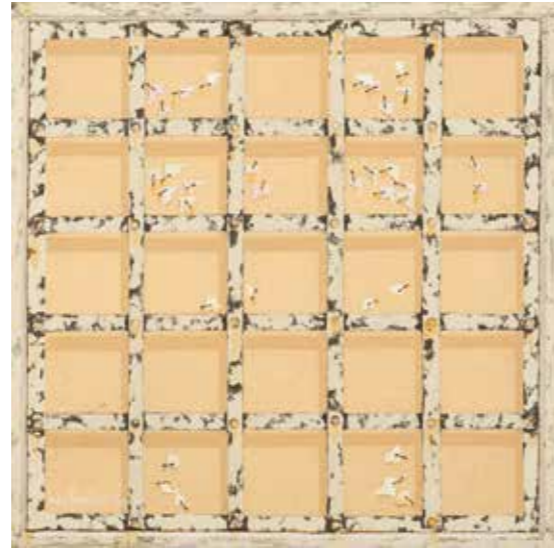
- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.000 - 2.000

64

65

66

64

Ben Ravenscroft

(Londen 1971)

*Anatomy, Ten*Gesigneerd, getiteld *Anatomy Ten* en gedateerd 1999 verso

Acryl op aluminium, 93.4 x 88.7 cm

Herkomst:

- Hales Gallery, Londen (2000) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

65

Har Sanders

(Den Haag 1929 - Oude Pekela 2010)

Na het seizoen

Gesigneerd en gedateerd '99 l.o.

Gemengde techniek en collage op doek op paneel, 50.3 x 50.3 cm

Herkomst:

- Galerie Wiek XX, Bad Nieuweschans

- Particuliere collectie, Nederland

N.B.: In kunstenaarslijst.

€ 800 - 1.200

66

Ad Dekkers

(Nieuwpoort 1938 - Gorinchem 1974)

Lines

Oplage 75

Gemonogrammeerd, gedateerd '72 en genummerd *Artist proof* op slotpagina

Uitgegeven door Multi-Art Press International, Antwerpen

Kunstenaarsboek inhoudende 18 zeefdrukken op transparant papier doorschoten met wit papier, 30 x 60 cm

Herkomst:

Particuliere collectie, Nederland (jaren '70)

€ 600 - 1.000

67

67

Ad Dekkers

(Nieuwpoort 1938 - Gorinchem 1974)

Verschoven kwadraten (1965)

Oplage circa 30

Wit geschilderd polyester, 37 x 37 cm

Herkomst:

- Kunsthandel Lambert Tegenbosch, Heusden aan de Maas (1999) (incl. aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

C. Blotkamp, *Ad Dekkers*, Staatsuitgeverij, Den Haag, 1981, cat.no. 78

€ 4.000 - 6.000

68

68

Andy Warhol

(Pittsburg 1928 - New York City 1987)

S&H Green Stamps 1965

Oplage 6000

Offset litho, 58.4 x 57.8 cm

Literatuur:

F. Feldman, J. Schellmann, C. Defendi, *Andy Warhol Prints, A Catalogue Raisonné 1962-1987*, Distributed Art Publishers, Inc., New York City, 2003, pag. 61, ll.9 (afb.)

N.B.:

Deze offset litho maakt deel uit van de (gevouwen) editie, die als aankondiging werd verstuurd voor de tentoonstelling bij het Institute of Contemporary Art, Philadelphia, *Andy Warhol*, 8 oktober - 21 november 1965.

€ 800 - 1.200

69

Andy Warhol

(Pittsburg 1928 - New York City 1987)

Committee 2000

Gesigineerd en genummerd 1401/2000 r.o.

Met copyright stempel en gedateerd 1982 verso

Zeefdruk op Lenox Museum Board, 76.3 x 51.1 cm

Literatuur:

F. Feldman, J. Schellmann, C. Defendi, *Andy Warhol Prints, A Catalogue Raisonné 1962-1987*, Distributed Art Publishers, Inc., New York City, 2003, pag. 128 & 218, ll.289 (afb.)

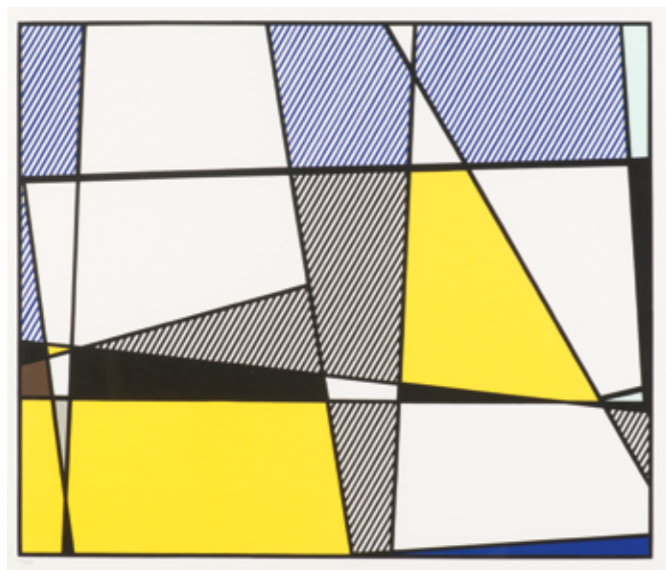
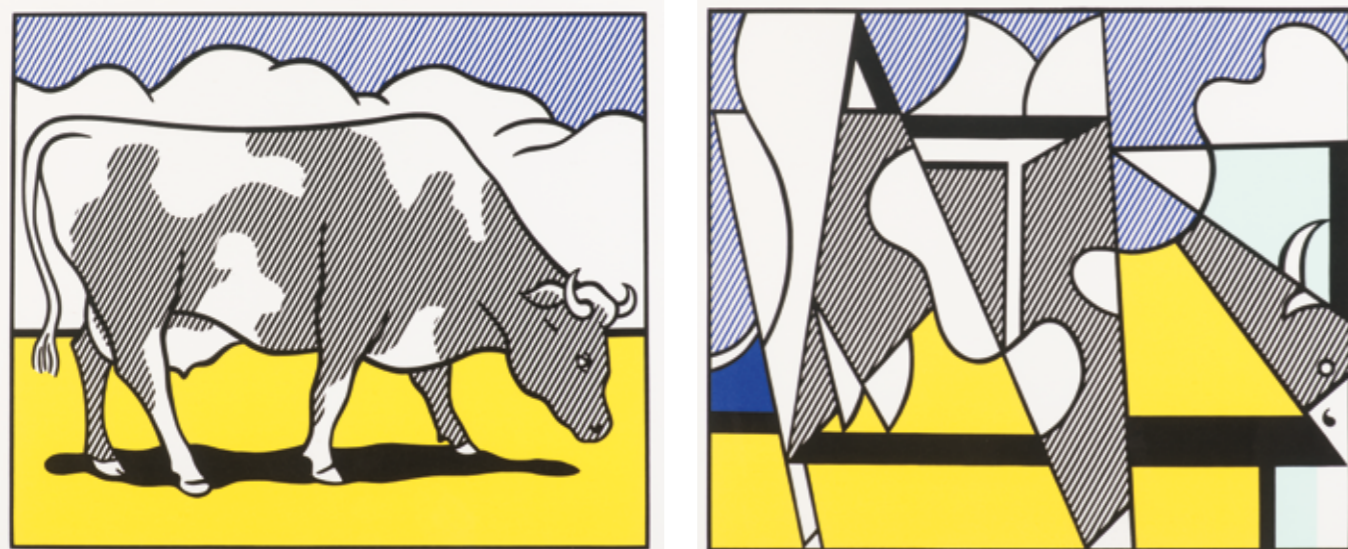
N.B.:

De Committee 2000 was een organisatie die projecten faciliteerde waarin de viering van het jaar 2000 centraal stond. Begin jaren 1980 werden de plannen geïnitieerd en maakte Andy Warhol dit werk om hiervoor fondsen te werven. Vooruitlopend op de Millennium festiviteiten creëerde Warhol dit geometrisch samenspel van feesthoedjes, toeters en confetti.

€ 3.000 - 5.000

69

70

70

Roy Lichtenstein

(New York City 1923 - 1997)

Cow Triptych (Cow Going Abstract)

Uitgegeven door Fratelli Alinari (1982)

De eerste gesigneerd r.o.

Alle genummerd 140/150 l.o.

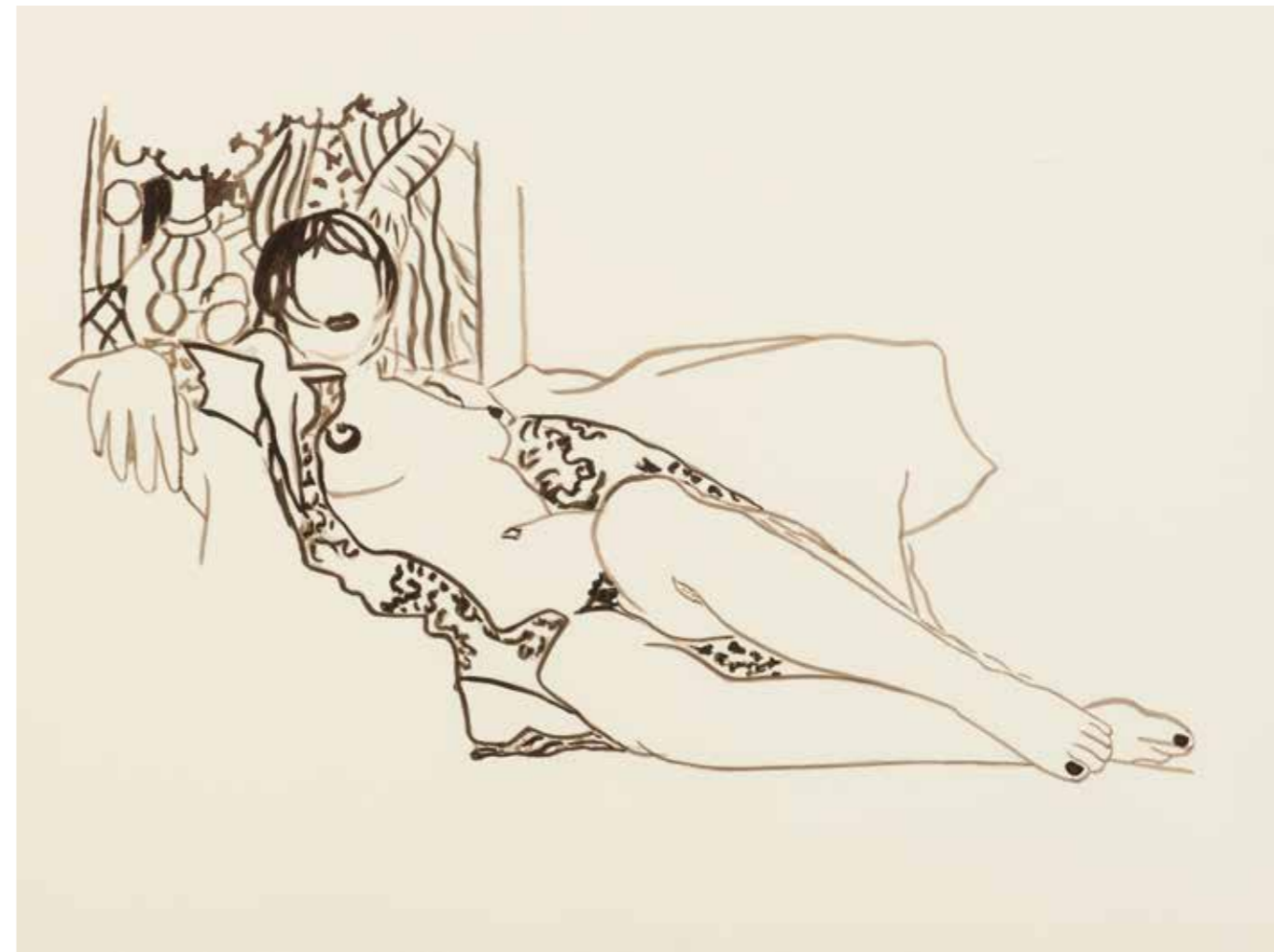
Alle zeefdruk, alle ca. 66 x 77 cm

Literatuur:

M.L. Corlett, *The prints of Roy Lichtenstein, a catalogue raisonné 1948-1993*, Hudson Hills Press, New York, 1994, pag.

294, App. 9 (afb.)

€ 3.000 - 5.000

71

71

Tom Wesselmann

(Cincinnati 1931 - New York City 2004)

Study for Monica

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 1990 verso

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 1990 op etiket achterzijde omlijsting

Geannoteerd *Study for gravure* en *N.Y. 1990* op zegels achterzijde omlijsting

Inkt op papier, 32.2 x 48 cm

Herkomst:

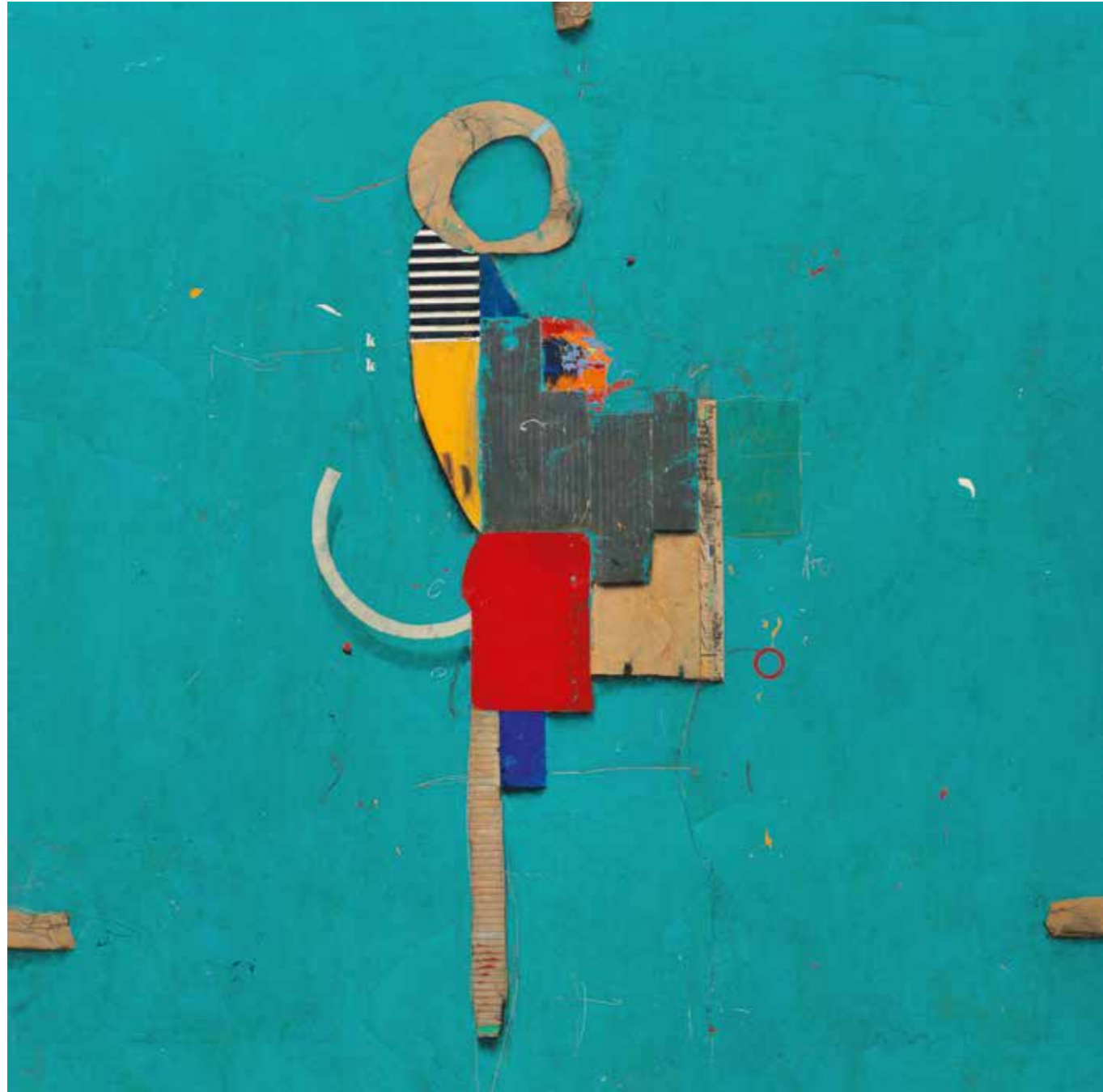
- Collectie Hennie van de Louw, Amsterdam

- Particuliere collectie, Nederland

N.B.:

Wesselmann maakte dit werk als studie voor de bekende ets en aquatint *Monica Nude with Matisse*, dat in 1990 in een oplage van 75 werd uitgebracht. Het schilderij op de achtergrond verbeeldt *L'Odalisque, harmonie bleue* uit 1937 door Henri Matisse (1869-1954), wiens oeuvre Wesselmann sterk heeft beïnvloed.

€ 5.000 - 8.000

72

72

Cole Morgan

(New York City 1950)

"Box on Green"

Gesigneerd en gedateerd '92 r.o.

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 1992 verso

Getiteld, gedateerd 1992 en genummerd Inv.No. #01504 op

etiket op spieraam

Gemengde techniek en collage op doek, 100 x 99.7 cm

€ 4.000 - 6.000

73

73

Walasse Ting

(Shanghai 1929 - New York City 2010)

Five beauties with flowers

Met twee kunstenaarsstempels l.b.

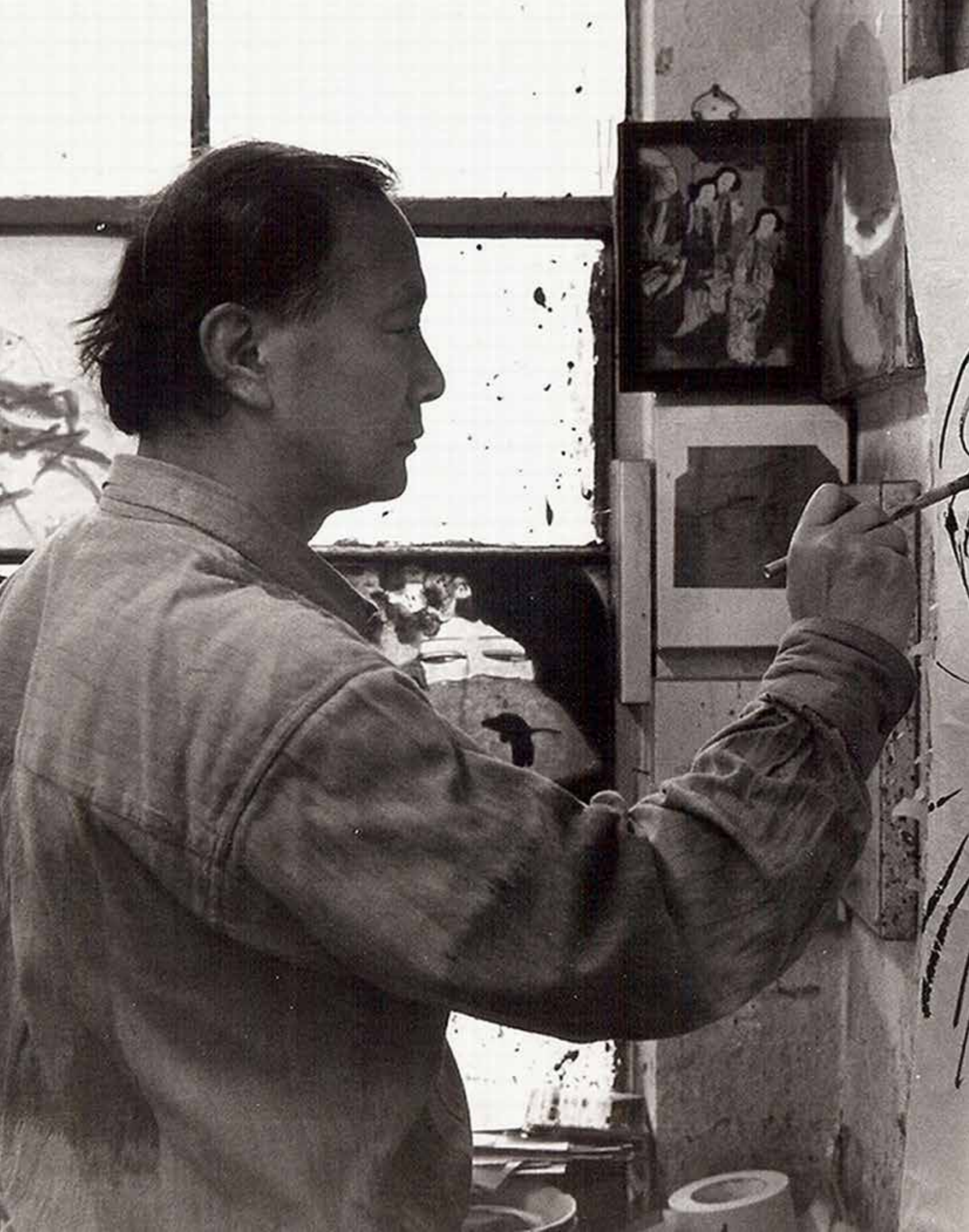
Acryl en inkt op papier op doek, 37 x 48.6 cm

Herkomst:

- Galerie Dessers, Hasselt (eind jaren '70)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 8.000 - 12.000

Walasse Ting

EEN KLEURRIJKE WERELD

(1929 - 2010)

The Streets of Shanghai

Walasse Ting werd geboren in de omgeving van Shanghai en volgens de Chinese tradities gaven zijn ouders hun kind een voornaam die de kwaliteiten en karaktereigenschappen zal weergeven die zij voor hun kind wensen. Zijn ouders noemden hem 'Hsiung Chuen', dat zoveel betekent als 'krachtig en overvloedig stromende bron'. Om daar meer evenwicht in aan te brengen voegden zij daarnaast 'Hua La Si', dat 'verwend' betekent.

Ting tekende en schilderde al op zeer jonge leeftijd. Hij volgde weliswaar enkele lessen aan de kunstacademie te Shanghai, maar koos ervoor zijn eigen pad te bewandelen. Hij beleefde en betekende de straten van Shanghai, waar hij hele stoepen en straten versierde met talloze krijttekeningen. Zijn eerste stappen in de kunstwereld volgde in Hong Kong, waar hij zijn eerste tentoonstelling kreeg in een boekhandel. In Hong Kong maakte Amerikaanse verzamelaars kennis met zijn kunst en met zijn verdiende Amerikaanse dollars besloot hij de wereld te ontdekken.

Een kamer in Parijs

In 1950 reisde Ting per boot naar Frankrijk, waar hij in Marseille voet aan de wal zette met een kartonnen koffer en een rol rijstpapier. Hij ging naar Parijs, waar hij onderdak vond in een kleine ruimte in de Passage Raguinot in het 12de arrondissement. Ondanks de beperkte ruimte begon hij, na het opdoen van vele reisimpressies, verwoed met het vervaardigen van enorme schilderijen. Zijn kamer veranderde in een atelier, waar geen plek was om het werk van een afstand te bekijken en men volledig werd meegenomen in de kleurrijke wereld van de jonge kunstenaar. In Parijs bleef Ting trouw aan de tradities van de Chinese kalligrafie en schilderkunst, wat een geheel eigen

penseelwerk inhoudt, maar hij werd eveneens voor het eerst geconfronteerd met de westerse abstractie. De tentoonstellingen van werken van de hand van Pablo Picasso en Henri Matisse lieten bij de jonge Ting een onuitwisbare indruk achter. Uit bewondering voor Matisse besloot de kunstenaar de laatste lettergreep van zijn voornaam 'Si' te veranderen naar 'Sse'. Zo leerde de Europese kunstwereld hem kennen als Walasse Ting.

Ting leefde weliswaar in armoede, maar de eerste stappen van zijn zo omvangrijke carrière werden in Parijs gezet. Hij vervaardigde werken in diverse technieken en richtte zich eveneens op het dichten. Een van zijn bekende dichtbundels is getiteld *My shit and my love*. Hij exposeerde onder meer in de befaamde Galerie Fachetti, waar hij bevriend raakte met Pierre Alechinsky (1927). De kunstenaars vonden elkaar in de Oosterse kalligrafie en Alechinsky bracht hem in contact met de CoBrA-kunstenaars. In de beginjaren stond bij de CoBrA-kunstenaars zowel de schilder- als de dichtkunst centraal, waarin de jonge Ting zich uitstekend thuis voelde. Hij raakte in het bijzonder bevriend met Karel Appel (1921-2006), met wie hij nog vele malen zou exposeren.

New York, NY

In 1959 vestigde Ting zich in New York, waar hij een atelier betrok op 100 West 25th Street in Manhattan. De ramen en muren van zijn nieuwe atelier zaten al snel geheel onder de verf die hij, het grote gebaar niet schuwend, op zijn doeken en papieren liet regenen. Hier ontmoette hij Sam Francis (1923-1994) en raakte hij sterk beïnvloed door de Pop Art en het abstract expressionisme. Op een van hun vele avonden samen ontstond het idee om een overzicht te creëren van de

huidige dynamiek in de kunstwereld, die vele stromingen rijk was. In 1964 zag de nu legendarische bundel *One Cent Life* dan ook het licht. Het werk gold niet alleen als het meest artistiek vormgegeven boek, maar ook als een visueel en psychedelisch manifest van de jaren 60. Naast werken van Ting en Francis bevat de bundel onder andere werk van de kunstenaars Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Robert Indiana, Asger Jorn en Karel Appel.

Een eigen stijl

In de jaren zeventig bereikte Ting met zijn werk een picturale synthese: een succesvolle samensmelting van de Chinese kalligrafie en het westerse abstract expressionisme. Als man van de wereld combineerde Ting deze vele invloeden tot een geheel eigen stijl: een verleidelijke, magische wereld vol kleur neergezet in kalligrafisch aandoende penseelstreken. Tegelijkertijd bewoog zijn werk zich meer richting het figuratieve en begon hij met het schilderen van vrouwen, zijn grootste inspiratiebron, in de stijl die zo typerend voor hem is geworden. In zijn werken uit deze periode is daar altijd de vrouw: erotiserend, Europees of Aziatisch, mysterieus, omringd met papegaaien, sprinkhanen, katten, bloemen, parasolletjes en vruchten.

De kunstenaar groeide uit tot een markante verschijning in het straatleven van New York, gekleed in extravagante pakken, rondrijdend in een felblauwe of knalroze Rolls Royce. Talloze muzen betrokken zijn atelier, vlakbij zijn huis in Greenwich Village, soms als groupies en niet zelden als minnaressen. Langzaam scheen de kunstenaar de verwende Hua La Si te worden, hij liet echter wel zijn entourage delen in zijn succes.

Amsterdam, die mooie stad...

Na het overlijden van zijn vrouw in 1986, vertrok Ting naar Amsterdam. De grachten deden hem denken aan Hangzhou in China en het leven in Amsterdam beviel hem zo goed dat hij besloot zich hier permanent te vestigen. Hier vond hij zijn volgende muze: de mooie stad Amsterdam. In zijn atelier aan de Keizersgracht, die hij met Karel Appel deelde, vereeuwigde hij deze liefde. Zijn werken uit deze Amsterdamse pe-

riode vormen dan ook een ode aan de liefde en het leven. Na een hersenbloeding in 2002 verhuisde Ting naar een verzorgingstehuis in Amstelveen waarna hij op 80-jarige leeftijd naar New York vertrok met zijn kinderen en twee weken later daar overleed.

Ting heeft dertien boeken geschreven en geëxposeerd in vele internationale galeries. In 1970 won hij de Guggenheim Fellowship Award voor zijn tekenkunsten. Werken van zijn hand zijn opgenomen in het Stedelijk Museum te Amsterdam, het Centre Pompidou in Londen, het Art Institute of Chicago, het Museum of Modern Art en het Museum Guggenheim te New York en enkele Chinese hedendaagse musea zoals het Hong Kong Museum of Art.

74

74

Walasse Ting

(Shanghai 1929 - New York City 2010)

Three beauties

Met kunstenaarsstempel r.b.

Acryl en inkt op papier, 178.9 x 96.8 cm

Herkomst:

- Galerie Dessers, Hasselt (eind jaren '70)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 20.000 - 30.000

Appel CoBrA

CoBrA

Oprichting

Op 8 november 1948 ondertekenden de Belgen Christian Dotremont (1922-1979) en Joseph Noiret (1927-2012), de Deen Asger Jorn (1914-1973) en de Nederlanders Karel Appel (1921-2006), Constant (Constant Nieuwenhuys, 1920-2005) en Corneille (Cornelis Guillaume van Beverloo, 1922-2010) de oprichtingsverklaring van de Cobra beweging in het café l'Hôtel Notre Dame aan de Quai Saint Michel te Parijs. Deze kortstondige beweging zou de belangrijkste Avant-Garde beweging worden van Europa. De voertaal voor de internationale kunstenaars werd Frans, en het acroniem verwees naar de drie steden waar de oprichters van de beweging vandaan kwamen: Kopenhagen, Brussel en Amsterdam. De stroming wordt gekarakteriseerd door het werken vanuit het 'primitivisme', spontane creatieve uitpattingen uit het onderbewuste, geïnspireerd door de creativiteit en het onbevengene van kinderen, zonder vooropgezet plan. Hieruit kwamen vaak fantasiewezens en onrealistische half-mens-half-dier wezens tevoorschijn. In deze wezens is duidelijk de inspiratiebron van de Noordse mythologieën en volkskunsten terug te vinden. Ook het eigen handschrift werd als bijzondere creatieve uiting gezien. Hierom werden de Cobra kunstenaars al snel geïnspireerd door de Oosterse kaligrafie kunsten. De groep kunstenaars zag Pablo Picasso, Joan Miró, Paul Klee en Vasili Kandinsky als voorgangers van hun denkwijze en de Cobra artiesten verdiepten zich in theorieën van Karl Marx en Friedrich Engels. Zij geloofden dat met het verdwijnen van de klassenmaatschappij een bloeiende volkskunst voor en door iedereen zou ontstaan.

Wat voorafging

In Denemarken werd al langere tijd inspiratie geput uit de Noordse 'Edda' mythologieën. De Deense Høst-

groep werd door deze verhalen tijdens de Tweede Wereldoorlog geïnspireerd en begon toen al met het vervaardigen van experimentele en spontane kunst. Van deze groep had alleen Asger Jorn na de Tweede Wereldoorlog internationale aspiraties. In 1946 ontmoette de jonge Constant kunstenaar Asger Jorn in Parijs en werd Constant in geestdrift gebracht door de inspirerende Deen. Mede door de Deense inspiratiebron richtte hij samen met zijn vrienden Karel Appel en Corneille de 'Experimentele Groep in Holland' op, waar ook Constant's jongere broer Jan Nieuwenhuijs (1922-1986), Anton Rooskens (1906-1976), Theo Wolvecamp (1925-1992) en Eugène Brands (1913-2002) lid van werden. Asger Jorn ontmoette rond deze tijd ook de Belgische dichter en kunstenaar Christian Dotremont. Langzaam groeide de groep van geestverwanten en werd de oprichting van Cobra in november 1948 in Parijs een feit. Hierna vertrokken de vrienden Appel, Corneille en Constant naar Denemarken, waar zij meededen aan een tentoonstelling van de Høst groep. Zij waren blij verrast door de uitbundige, sprookjesachtige kleuren die hun Scandinavische collega's gebruikten en vanaf deze gezamenlijke tentoonstelling bloeide de Cobra samenwerking op. Er werd intensief contact gehouden via brieven en bij bezoeken logeerden de leden bij elkaar, mede vanwege hun schamele inkomsten (de leden konden nauwelijks verf of doeken betalen) en de restricties op de hoeveelheid goederen die mee mochten op reis. De belangrijkste namen die uit de stroming voortkwamen, naast de al genoemden, zijn uit Denemarken: Else Alfelt (1910-1975), Mogens Balle (1921-1988), Ejler Bille (1910-2004), Henry Heerup (1907-1993), Egill Jacobsen (1910-1998) en Carl-Henning Pedersen (1913-2007). Uit België waren dit Pierre Alechinsky (1927), Hugo Claus (1929-2008) en Reinhoud D'Haese (1928-2007). Uit Nederland maakten, naast de

leden van de Experimentele Groep in Holland, ook Lucebert (1924-1994) deel uit van de Nederlandse Cobra delegatie. Verder waren de Algerijn Jean Michel Atlan (1913-1960), de Fransman Jacques Doucet (1924-1994), de Schotten William Gear (1915-1997) en Stephen Gilbert (1910-2007), de Duitser Karl Otto Götz (1914) en de Amerikaans-Nederlandse Shinkichi Tajiri (1923-2009) betrokken bij de Cobra beweging.

Tijdschrift

De leden van Cobra vervaardigden het Cobra tijdschrift, waarin teksten en litho's elkaar afwisselden en doorkruisten. Christian Dotremont vervulde de rol van hoofdredacteur. De opzet van het blad was vergelijkbaar met het blad *Helhesten* van de Høst groep en telde aan het einde van de stroming 8 nummers. Daarnaast verscheen geregeld het mededelingenblaadje genaamd *Le Petit Cobra* en een reeks boekjes. Ook aan kunstwerken werkten de groep samen. Zo ontstond het 'peintures-mots': samenwerkingen tussen schilders en dichters van de stroming op één doek. Vooral Dotremont en Jorn waren erg fanatiek in deze samenwerkingen. Niet alleen doeken werden samen beschilderd en volgeschreven, ook huizen maakten deel uit van het repertoire van Cobra. Zo werd in 1949 het huis van een groep jonge architecten in Denemarken gehuurd door Jorn waar de families van de Cobra-leden af en aan kwamen en waar de wanden en objecten naar vrije lust beschilderd werden. Dit werd herhaald in Jutland in het huis van een vriend van Jorn.

Uitdagend

In 1949, een jaar na de oprichting, werd de 1^e Internationale Tentoonstelling van Experimentele Kunst in het Stedelijk Museum Amsterdam gehouden. De toenmalige directeur Willem Sandberg gaf de kunstenaars de volle vrijheid. Dit was voor de kunstenaars een verademing na de oorlog, waarin kunst was verstard en niet mocht afwijken van de norm. De groep maakten van het vierde deel van de Cobra de tentoonstellingscatalogus en plaatste op de voorkant een open mond met uitgestoken tong, een hoon tegen de burgerlijke maatschappij en het rigide kunstklimaat. Deze kaff bleek zo shockerend dat de gemeente Amsterdam

verbodde het tijdschrift aan bezoekers van de tentoonstelling te verkopen. Ook de tentoonstelling zelf zorgde voor veel ophef en wekte veel anti-gevoelens op bij de pers. Tijdens de 'avond van de dichters', de tweede vond van de tentoonstelling, ontstond er tevens een worsteling tussen de kunstenaars en het publiek, die dachten dat zij communistische propaganda voordroegen in het Frans. De tentoonstelling werd enorm druk bezocht, mede door deze negatieve aandacht in de pers.

Erkenning

Na drie jaren vol nauwe samenwerkingen, meesterlijke creaties en origineel gedachtegoed kwam er een einde aan de Cobra beweging. Twee van de actiefste leden, Jorn en Dotremont, lagen in het sanatorium wegens tuberculose en de overige leden raakten steeds meer los van de groep, ieder zijn of haar eigen weg zoekende. Toch werd, als klap op de vuurpijl, de 11^e Internationale Tentoonstelling van Experimentele Kunst georganiseerd in 1951 te Luik. Het tiende, en laatste, tijdschrift diende als tentoonstellingscatalogus - het negende deel was nooit afgemaakt. Deze expositie, groter en internationaler dan de eerste, toonde ook werken van beroemde voorgangers niet behorende tot de Cobragroep. De stroming leefde voort in de kunst van de betrokken kunstenaars, en in de kunst van navolgers en geïnspireerde buitenlandse groeperingen zoals Gruppe Spur, Arte Nucleare en Internationale Situationniste. Pas in de jaren zestig kreeg de Cobra beweging en haar kunstenaars en dichters de bekendheid en de erkenning die het nu heeft.

Achteraf gezien was het de belangrijkste Europese beweging van het moment, maar werd het overschaduwed door het Amerikaanse Abstract Expressionisme en de blik die geworpen was op de Verenigde Staten na de Tweede Wereldoorlog. Nog steeds zijn de werken van de Cobra leden immens populair en in verschillende musea over de hele wereld opgenomen. Ook heeft de stroming heeft haar eigen museum, het Cobra Museum voor Moderne Kunsten in Amstelveen.

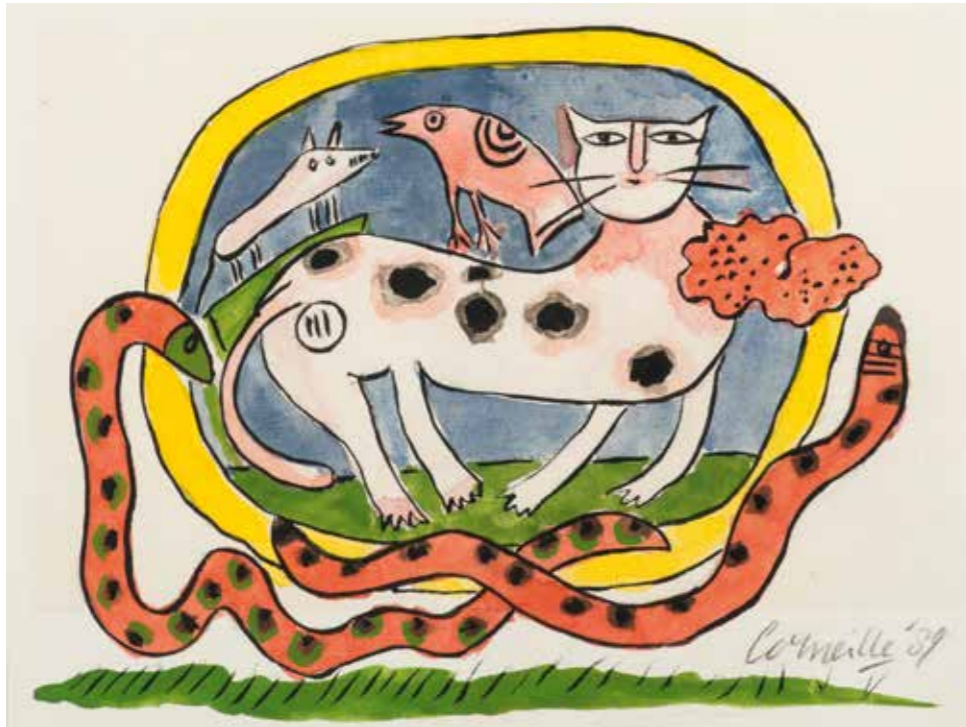

75

76

77

75

Corneille

(Luik 1922 - Parijs 2010)

Zonder titel

Gesigneerd en gedateerd '98 l.b.
Inkt en krijt op papier, 30 x 21.4 cm

Herkomst:

- Jaski Art Gallery, Amsterdam (incl. certificaat van echtheid)

- Particuliere collectie, Nederland
€ 800 - 1.200

76

Lucebert

(Amsterdam 1924 - Alkmaar 1994)

Zonder titel

Gesigneerd en gedateerd 16 x 66 r.o.

Aquarel en inkt op papier, 34.9 X 24.4 cm
€ 1.000 - 2.000

78

77

Corneille

(Luik 1922 - Parijs 2010)

Le règne animal

Gesigneerd en gedateerd '89 r.o.

Gouache en inkt op papier, 21 x 26.5 cm
€ 1.000 - 3.000

78

Lucebert

(Amsterdam 1924 - Alkmaar 1994)

Zonder titel

Gesigneerd r.o.

Gedateerd 77.II.9 l.o.

Olieverf, inkt en krijt op papier, 70.3 x 100.7 cm
€ 2.000 - 3.000

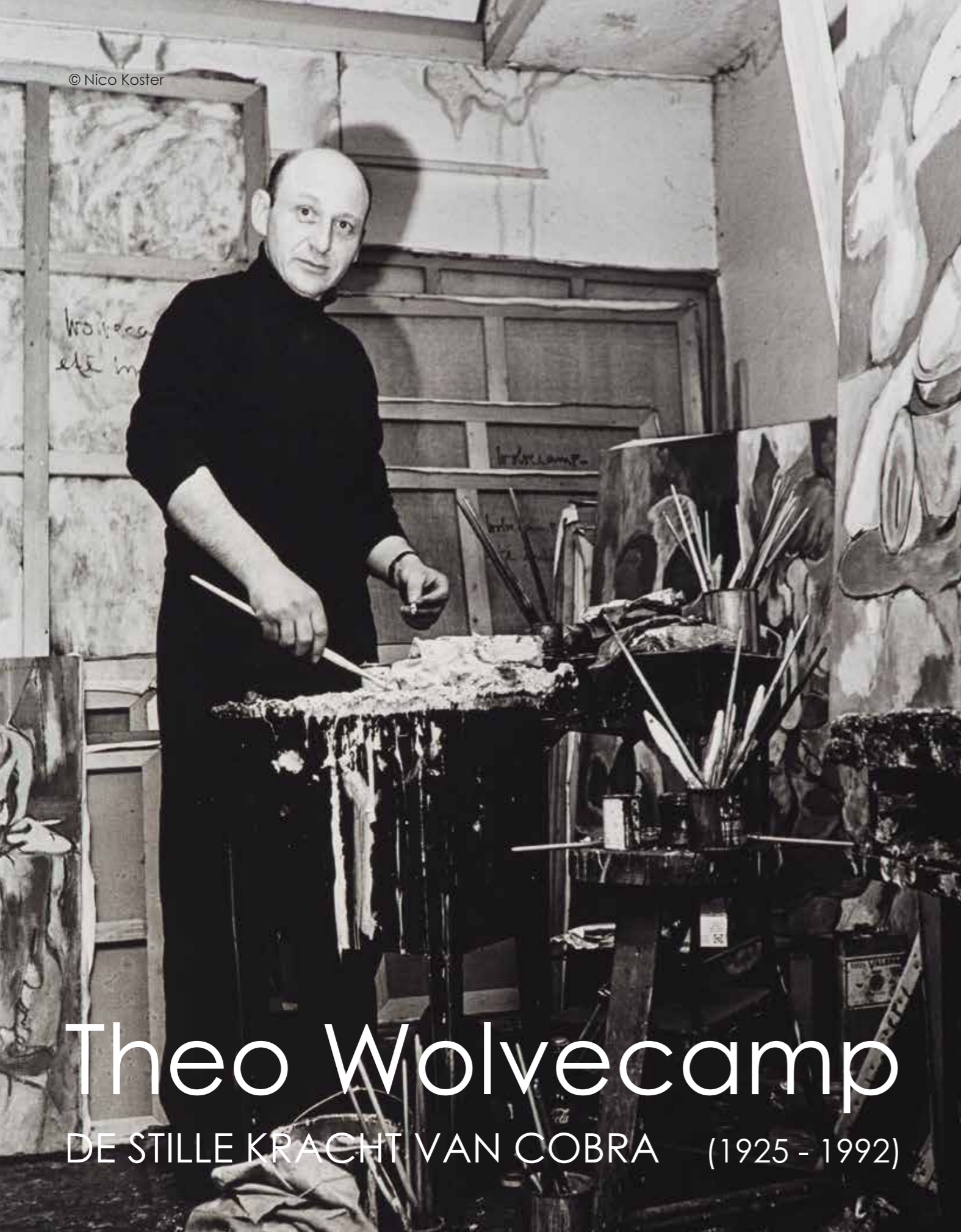
79

79
Anton Rooskens
 (Horst 1906 - Amsterdam 1976)
 Zonder titel
 Gesigneerd en gedateerd 61 r.o.
 Gouache en inkt op papier, 47.8 x 64.8 cm
 € 3.000 - 5.000

80

80
Theo Wolvecamp
 (Hengelo 1925 - Amsterdam 1992)
 Zonder titel (ca. 1985)
 Tweemaal gestempeld *Nalatenschap Atelier Theo Wolvecamp Hengelo 1992 verso en eenmaal op spieraam*
 Gestempeld *Atelier Wolvecamp 1992 verso*
 Olieverf op doek, 80.1 x 99.9 cm
 Herkomst:
 - Veiling Christie's Amsterdam, 26 mei 1993
 - Particuliere collectie, Nederland
 € 6.000 - 10.000

Theo Wolvecamp

DE STILLE KRACHT VAN COBRA (1925 - 1992)

Naar Amsterdam

Theo Wolvecamp (Hengelo 1925 - Amsterdam 1992) was een eenling die binnen de experimentele kringen van zijn tijd min of meer zijn eigen weg volgde. De kunstenaar startte zijn opleiding aan de Kunstacademie te Arnhem op twintigjarige leeftijd. In deze beginperiode hielden het Duits en Vlaams expressionisme hem sterk bezig, maar ook het kubistische werk van Pablo Picasso maakte veel indruk op hem. Na twee jaar verliet hij de Academie en vestigde zich in Amsterdam, waarmee hij alles achter zich liet. Zijn huis, zijn vrienden en ook zijn academische kennis. Hij leefde min of meer als een clochard, bevond zich dagenlang op straat en deed een visueel verslag van zijn vele indrukken. Uiteindelijk vond de jonge kunstenaar een atelier waar hij echter alleen in de avonden kon werken. In het Amsterdamse atelier ontstonden de eerste experimentele werken, die al snel de aandacht trokken van de schilders Corneille, Appel en Constant, die ook in Amsterdam woonden. Samen deelden zij de afkeer van de academie en de voorkeur voor het experimentele. Wolvecamp dreef zijn experimenten zelfs tot voorbij de toenmalige grenzen van de beeldende kunsten en gebruikte verschillende materialen in zijn doeken. Zijn schilderijen, gouaches en tekeningen vormen explosies van spontane abstracties, waarin zwarte kalligrafische lijnen slingeren om gekleurde vlekken die zich vaak in een lichte ruimte bewegen. Hij werd in 1948 uitgenodigd om deel te nemen aan de tentoonstelling 'Schilders onder de dertig' in Arti et Amicitiae, om vervolgens uit te groeien tot de jongste mede-oprichter van de Nederlandse Experimentele Groep.

CoBrA

Wolvecamp was eveneens betrokken bij de oprichting van het toonaangevende tijdschrift Reflex, het orgaan van de Experimentele Groep. De term Reflex had te maken met het gedeelde uitgangspunt: schilderijen werden gezien als een onmiddellijke, niet door verstand gecontroleerde reactie op de werkelijkheid zoals die in de naoorlogse jaren werd beleefd.

De eerste uitgaven van Reflex behelsden een waar manifest, waarin ondermeer besloten werd contact te zoeken met verwante groepen in binnen- en buitenland. Dit resulteerde dan ook in sterke banden met kunstenaars in België en Denemarken. De groepen kunstenaars uit Kopenhagen, Brussel en Amsterdam verenigden zich onder de naam CoBrA; een samentrekking van de namen van de drie steden. Rondom de CoBrA beweging werden vele tentoonstellingen georganiseerd, waaronder in het Stedelijk Museum te Amsterdam. Er is relatief weinig werk van Wolvecamp uit deze periode bewaard gebleven, daar hij uit onvrede over het resultaat veel vernietigd of overschilderd had. Het hier aangeboden lot is dan ook een zeldzaam en exemplarisch werk van zijn hand.

Terug naar Hengelo

Wolvecamp bleek te zeer een individualist te zijn om blijvend actief deel te nemen aan de groepsactivitei-

ten. Bovendien was hij teveel een buitenmens om goed kunnen aarden in de drukte van de stad. Na het internationale CoBrA avontuur en op advies van zijn goede vriend Karel Appel, ging hij terug naar zijn geboorteplaats Hengelo. Hier woonde en werkte hij vele jaren in het Lambouijhuis aan de Langestraat. Wolvecamp hernieuwde hier contacten en vriendschappen met Hengelose schilders en vormde daar een grote inspiratiebron voor zijn tijdgenoten. Wel bleef hij warme contacten onderhouden met Appel, Constant en Corneille.

Vanuit een sterke beleving van de natuur werkte hij in afzondering aan een persoonlijk expressionisme met karakteristieke vormen en kleuren. Hierbij bouwde hij voort op de, tijdens de CoBrA periode ontwikkelde, symbolentaal van vlekken, strepen en wervelende lijnen. In zijn composities vanaf 1955 duiken fantasiewezens en andere figuratieve elementen op, welke weer doen denken aan de schilderijen van de Deense Asger Jorn.

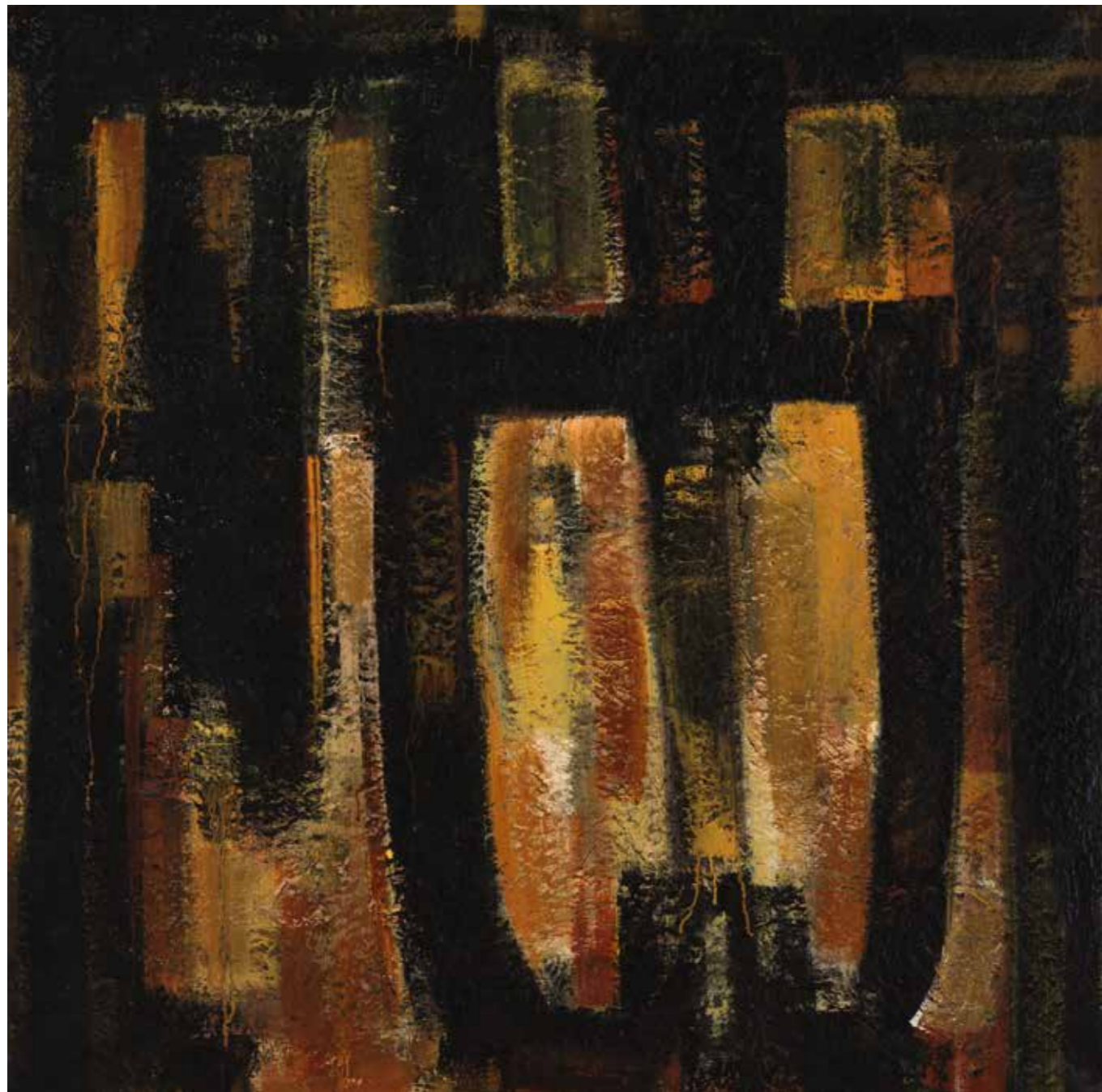
Dialoog

Werken van de hand van Wolvecamp vertonen overeenkomsten met het vroege abstract-expressionisme van Jackson Pollock. Net als deze Amerikaanse kunstenaar werkte Wolvecamp met dikke lagen verf, streek over streek, beeld over beeld, eindeloos zoekend met felle kleuren en dik opgebrachte zwarte tekens. Wolvecamp ging letterlijk een dialoog aan met zijn materiaal, een samenspraak die echter moeizaam tot stand kwam en waarin de scheppingsdrang en de vernietigingsdrift elkaar onophoudelijk afwisselden. Elk werk dat hij aan zijn kleine oeuvre toevoegde was in de eerste plaats een overwinning op de materie. Zijn doel was de materie ondergeschikt te maken aan de geest en daarmee het schilderij te overwinnen.

"Ik streef niet naar een 'belle peinture' in de zin van esthetiek, maar naar een peinture dat iets vertelt", aldus Wolvecamp.

Hij was zeer kritisch ten opzichte van zijn eigen werk en kan dan ook jarenlang doen over een schilderij: *"Ik ben erg kritisch en daardoor niet productief. Ik maak hooguit 6 à 7 doeken per jaar. Als het werk niet voor de volle honderd procent beantwoordt aan mijn gevoel, vernietig ik het of schilder ik het over. Ik werk gemiddeld aan zo'n vijftien doeken tegelijk, maar het duurt meestal maanden en soms zelfs jaren voordat ik echt tevreden ben."*

Tegenwoordig wordt Wolvecamp beschouwd als een schilder van een klein, maar karakteristiek oeuvre dat in de moderne schilderkunst van vitale betekenis is. Hij leefde nogal teruggetrokken waardoor hij minder bekend werd dan de andere CoBrA leden. Theo Wolvecamp wordt dan ook wel de 'stille kracht van CoBrA' genoemd, vanwege de consistentie van zijn werk, zijn trouw aan de CoBrA beginselen en de artistieke uitgangspunten van het experiment en improvisatie.

81

81

Theo Wolvecamp

(Hengelo 1925 - Amsterdam 1992)

*Zonder titel (ca. 1970)*Tweemaal gestempeld *Nalatenschap Atelier Theo Wolvecamp Hengelo 1992 verso*

Olieverf op doek, 109.8 x 109.9 cm

Herkomst:

- Veiling Christie's Amsterdam, 26 mei 1993

- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

A. Colpaart, H. Sizoo, L. Duppen & M. Welle, *Theo Wolvecamp*, Stichting Monografie Theo Wolvecamp, Cobra Museum, Amstelveen, 2002, pag. 67 (afb.)

€ 4.000 - 6.000

82

82

Theo Wolvecamp

(Hengelo 1925 - Amsterdam 1992)

*Zonder titel*Gesigneerd en gedateerd *Ams'd 1970* op spieraamGestempeld *Nalatenschap Atelier Theo Wolvecamp Hengelo 1992* en *Atelier Wolvecamp 1992 verso*

Olieverf op doek, 110.2 x 169.8 cm

Herkomst:

- Veiling Christie's Amsterdam, 26 mei 1993

- Particuliere collectie, Nederland

€ 6.000 - 10.000

Reinhold D'Haese

FABELACHTIGE FIGUREN

(1928 - 2007)

De beginjaren

Op 21 oktober 1928 werd Reinhold D'Haese geboren in het idyllische Geraardsbergen, ten westen van Brussel. Hij zou zich ontpoppen tot een bedreven beeldhouwer, edelsmid, graficus en kunstenaar. De creativiteit zat klaarblijkelijk in zijn genen want ook zijn broer en zus, Roel en Degga, zouden bekende beeldhouwers worden. Hij was een sterke maar stille man. In zijn jeugd leed hij aan polio, waardoor hij zich vaak afzijdig hield van andere kinderen.

Zijn creatieve carrière ging van start met een opleiding tot goudsmid in Brussel. Hierna begon hij op zijn achttiende met studeren aan de École Nationale Supérieure d'Architecture et des Arts Decoratifs, tegenwoordig de École Nationale Supérieure des Arts Visuels, gevestigd in de Abdij Ter Kameren in Brussel. Hier kreeg hij les van onder anderen de Belgische beeldhouwer Oscar Jespers (1887-1970), die doceerde in monumentale decoratieve beeldhouwkunst. Naast zijn opleiding in Ter Kameren volgde de ijverige Reinhold ook nog lessen aan de avondschool in industrieel tekenen en drukwerk.

Vrienden

Olivier Strebelle (1927-2009) introduceerde Reinhold in 1949 aan Michel Olyff (1927), Christian Dotremont (1922-1979) en Pierre Alechinsky (1927). Met deze laatste werd hij al snel goede vrienden en zij zouden tien jaar lang een atelier delen. De vijf mannen huurden eveneens in 1949 een huis aan de Rue du Marais in het centrum van Brussel. Samen knapten zij het huis op en hier lieten zij hun creativiteit de vrije loop. Dit huis, genaamd Les Ateliers du Marais, zou centraal ko-

men te staan binnen de Cobrabeweging in Brussel. Zo werden op de zolder litho's gedrukt voor de Belgische Cobratijdschriften, waarin de kunstenaars artikelen en afbeeldingen plaatsten. In dit huis maakte Reinhold zijn eerste werken in metaal. In 1951 vertoonde hij vier van zijn werken in de Ilde Internationale Expositie van Experimentele Kunst te Luik, de grootste en laatste expositie van de Cobrabeweging die met name georganiseerd werd door Alechinsky.

De doorbraak

Tot 1956 werkte Reinhold vooral als smid van zowel gebruiks- als kunstsmeedwerk. Dit veranderde toen hij in dat jaar naamsbekendheid kreeg wegens zijn eigen tentoonstelling in Galerie Taptoe te Brussel. Hij ontving hiervoor de Prix de la Critique en in 1957 kreeg hij een prijs voor jonge Belgische beeldhouwers. In 1958, na het verwateren van CoBrA als actief collectief, vond hij steeds meer zijn eigen stijl. Hij begon met het vervaardigen van zijn iconische fantasiewezens en gebruikte alleen zijn voornaam nog als artiestennaam. In deze periode werkte hij nauw samen met Pierre Alechinsky op verschillende plekken in de wereld, waaronder in Saint-Rémy-de-Provence - waar ook Van Gogh geïnspireerd werd. Werken van de hand van deze kunstenaars waren des tijds vaak samen in tentoonstellingen te bewonderen.

Buitenland

Reinhold kreeg een studiebeurs van de Belgische Staat en hij en Alechinsky vertrokken naar Parijs. Op een dag in het atelier schildte Reinhold een sinaasappel in een perfecte spiraal. Beide kunstenaars werden

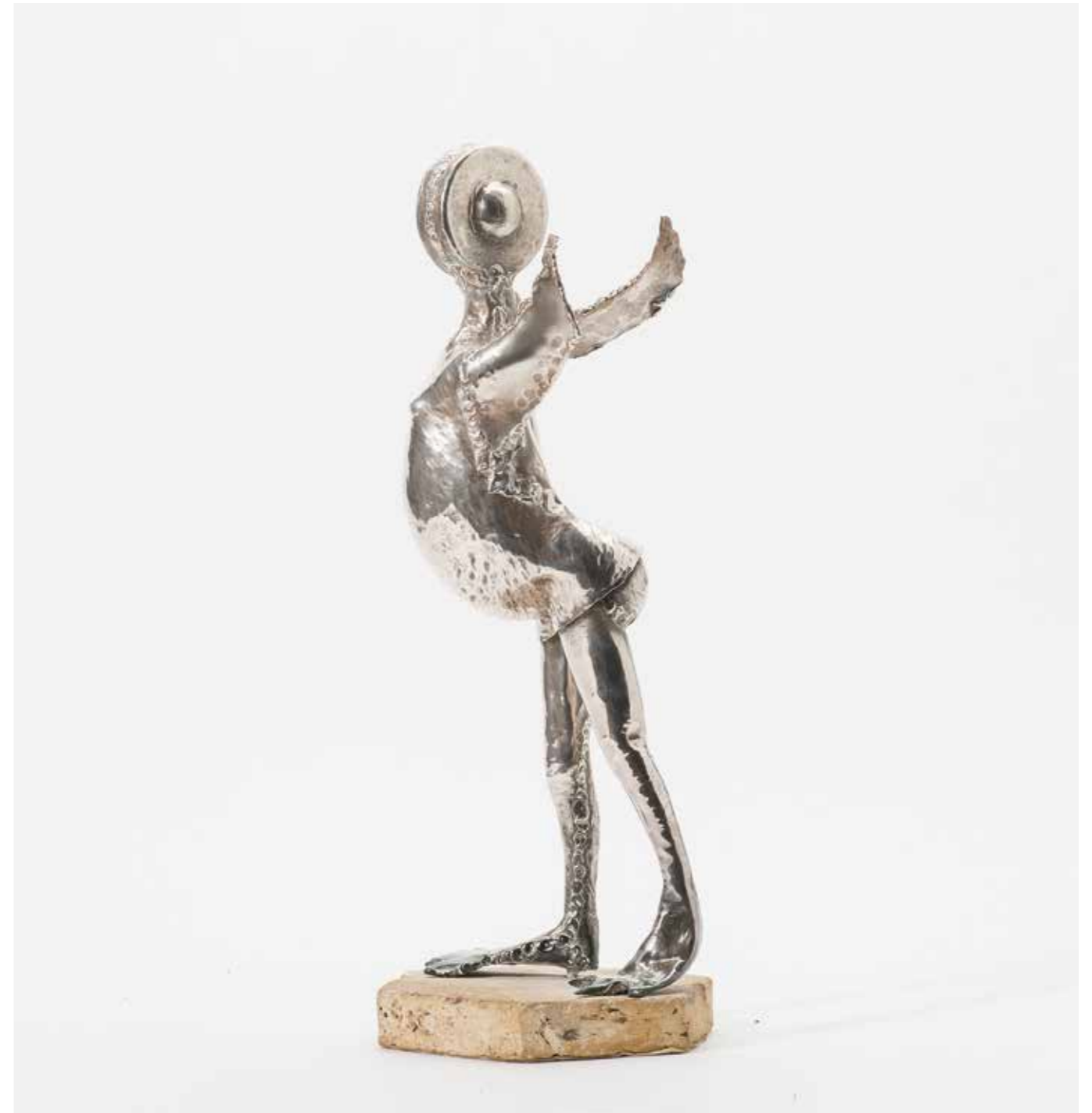
hierdoor wonderbaarlijk genoeg zó geïnspireerd, dat deze spiraallijnen in hun kunstwerken terug te vinden zijn. Ook moedigde Alechinsky Reinhoud aan te gaan tekenen. In 1962 werd dit bekroond met een eigen tentoonstelling met inleidende tekst van zijn vriend Christian Dotremont in de Lefebvre Gallery te New York. Reinhoud bleef niet lang tekenen en pakte het werken op papier pas weer op vanaf 1992.

Reinhoud en Pierre raakte bevriend met Børge Birch, oprichter van de bekende Deense Galerie Birch te Kopenhagen. Tijdens een van hun ontmoetingen kneedde Reinhoud een figuurtje van een stuk gekauwd brood en geeft dit aan Birch. De galeriehouder raakte zo gefascineerd dat hij samen met hem het figuurtje wenste te verzilveren, zodat hij het kon bewaren. Hieruit ontstond een collectie van broodwezentjes en een nauwe samenwerking tussen Reinhoud en Birch met vele exposities in Galerie Birch.

Reinhoud produceerde humoristische fabelwezens, griezelige half-mens-half-dieren, vogels met maskers die menselijke handelingen verrichten en surrealistische vormen uit koper, tin en lood. Datzelfde jaar reisde hij samen met Alechinsky naar Brazilië, waar zij samen deelnamen aan de Biënnale van São Paulo. Tijdens een vervolgreis naar Buenos Aires ontmoette hij de Belgische fotografe Suzy Embo (1936). De twee kunstenaars werden verliefd en vestigden zich samen in Parijs, waar ze in de kunstenaarscommune La Bosse gingen wonen. In La Bosse begon hij figuren uit kippengaas, krantenpapier en hout te vervaardigen en maakte hij wezens zonder hoofd. De relatie tussen Embo en Reinhoud hield niet lang stand. In 1970 hertrouwde hij met Nicole Rémon en samen verhuisden zij voor een jaar naar de Verenigde Staten, alwaar hij als gastprofessor in Minneapolis doceerde. Hierna maakten zij samen een reis door de Colorado en Nevada woestijn waarna het echtpaar in Mexico neerstreek, voordat zij weer

terugkeerden naar Parijs. Reinhoud D'Haese overleed op 1 juli 2007 op 79-jarige leeftijd. In 2010 werd er een grote expositie over zijn oeuvre in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten te Brussel gehouden.

In 2012 bracht Reinhoud's zoon Blaise, bij wiens geboorte Reinhoud reeds vierenvijftig was, een documentaire uit over zijn vader, waarin hij zijn vader na zijn dood beter probeerde te leren kennen. Deze documentaire won de Prix Contemporain en de Prix du Publique van het Festival International Du Film Métiers D'Art en de Prix Découverte Scam (Iselp). Blaise D'Haese zei zelf over zijn vader en de documentaire: "I have never been able to separate the image I had of him from his work, as he dedicated all of his life to it and put everything he had and everything he was into it. Living in the houses peopled by them, his sculptures were like brothers and sisters to me. (...) In its own way, the history of Reinhoud says something about the history of his country. It will be a chance to transfer a memoire, the one of an experience from a past life, through matter; this upstart who turned his back on his religion and his family, this man, awkward from the day he was born, who took revenge on matter by making an oeuvre from the most stubborn of materials, metal, to achieve an unmatched balance in sculpting."

83

83

Reinhoud d'Haese

(Geraardsbergen 1928 - Parijs 2007)

Quelle victoire? (1976)

Zilver op stenen voet, H. 41.9 cm

Herkomst:

- Galerie Dessers, Hasselt (eind jaren '70)

- Particuliere collectie, Nederland

N.B.:

Inclusief authenticiteitsverklaring van de kunstenaar, geda-
teerd Paris le 16/2/1977.

€ 5.000 - 7.000

84

85

84

Jan Meijer

(Assen 1927 - Dieudonné 1995)

"Ecriture dans le sable"

Gesigneerd en gedateerd 4/60 r.o.

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 4/1960 verso

Olieverf op doek, 60.3 x 50 cm

€ 1.000 - 1.500

85

Shlomo Koren

(Keulen 1932)

Untitled

Gesigneerd en gedateerd 60 verso

Gemengde techniek op doek, 38.3 x 46 cm

Herkomst:

- Klasema Art, Wouwse Plantage / Bergen op Zoom

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

86

86

Shlomo Koren

(Keulen 1932)

De Koning

Gesigneerd en gedateerd 60 m.o.

Gemengde techniek op doek, 60.2 x 29.9 cm

Herkomst:

- Klasema Art, Wouwse Plantage / Bergen op Zoom

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

87

88

87

Herman Scholten

(Amsterdam 1932 - Weesp 2013)

Boog

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 1976 l.o.

Geweven textiel, 78.5 x 131.3 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen in 1976

€ 1.000 - 3.000

88

Jan Sierhuis

(Amsterdam 1928)

Cyprus

Gesigneerd en gedateerd 64 r.o.

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 1964 op spieraam

Olieverf op doek, 40 x 50.1 cm

€ 1.000 - 2.000

89

89

Jan te Wierik

(Hengelo 1954 - Rekken 2002)

Zonder titel

Gesigneerd r.o.

Gemengde techniek op doek, 89.9 x 69.9 cm

Herkomst:

- Galerie Te Lintelo, Haaksbergen
- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.000 - 2.000

90

Jan te Wierik

(Hengelo 1954 - Rekken 2002)

Zonder titel

Gesigneerd m.o.

Gemengde techniek op doek, 79.6 x 90 cm

Herkomst:

- Galerie Te Lintelo, Haaksbergen
- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.500 - 2.500

90

91

91

Gerriet Postma

(Twijzelderheide 1932)

Lente tijd

Gesigneerd en gedateerd 90 r.o.

Acryl op doek, 179.6 x 149.5 cm

Herkomst:

Collectie Bierbrouwerij Oranjeboom, Breda

€ 1.000 - 2.000

92

92

Willem Hussem

(Rotterdam 1900 - Den Haag 1974)

Compositie

Gesigneerd en gedateerd '56 op achterzijde omlijsting

Olieverf op doek op board, 65.1 x 45.2 cm

Herkomst:

Particuliere collectie, Nederland

Tentoonstelling:

Museum Boijmans Van Beuningen Rotterdam, *Nederlanders**verzamelen Hedendaagse Kunst*, 24 februari - 4 april 1962,

cat.no. 54

€ 3.000 - 5.000

93

93
Claudio Parmiggiani
 (Luzzara 1943)
Senza titolo
 Gesigneerd en gedateerd 1989 l.o.
 Pastel en pigment op papier, 80.9 x 61 cm
 Herkomst:
 Collectie Bierbrouwerij Oranjeboom, Breda
 € 1.000 - 2.000

94

94
Claudio Parmiggiani
 (Luzzara 1943)
Senza titolo
 Gesigneerd r.o.
 Pastel en pigment op papier, 80.8 x 60.8 cm
 Herkomst:
 Collectie Bierbrouwerij Oranjeboom, Breda
 € 1.000 - 2.000

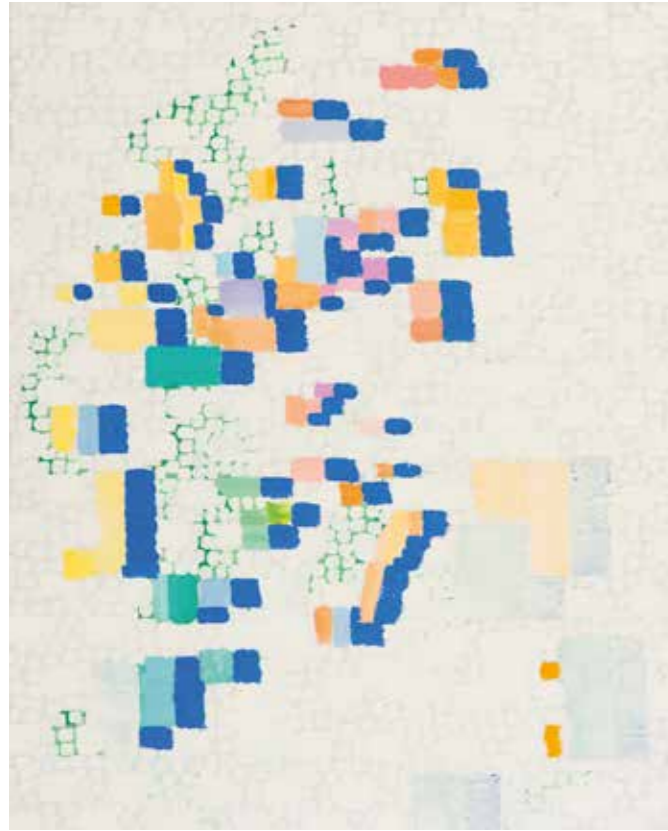
95

96

95
Eugène Brands
 (Amsterdam 1913 - 2002)
White bowl with flowers
 Gesigneerd, getiteld en gedateerd 7 XI 1996-3 verso
 Gouache op papier, 48.9 x 54.6 cm
 € 1.200 - 1.800

96
Eugène Brands
 (Amsterdam 1913 - 2002)
Rising sun
 Gesigneerd en gedateerd '72 r.o.
 Gouache op papier, 16.5 x 18.6 cm
 N.B.:
 Waarschijnlijk betreft het hier aangeboden werk een ontwerp voor een wenskaart.
 € 700 - 900

97

97

Jaap Hillenius

(Amsterdam 1934 - 1999)

Helder bewolkt

Gesigneerd en gedateerd VIII 1999 l.o.

Getiteld en gedateerd 19 maart 1999 verso

Olieverf op doek, 49.5 x 40.1 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

€ 800 - 1.200

98

Jaap Hillenius

(Amsterdam 1934 - 1999)

3 in de schaduw

Gesigneerd r.o. en gedateerd 1980 l.o.

Gesigneerd, getiteld, gedateerd 1980 en geannoteerd *studies III* op spieraam

Olieverf op doek, 60.1 x 50 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

N.B.:

Verso een compositieschets in olieverf.

€ 800 - 1.200

98

99

Jaap Hillenius

(Amsterdam 1934 - 1999)

Zonder titel

Gesigneerd l.o.

Gedateerd 1998 r.o.

Olieverf op doek, 150 x 110 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

€ 2.000 - 3.000

99

Jaap Hillenius

DE VERBEELDING VAN HET LICHT (1934 - 1999)

Fietsend door zijn eigen werk

Jaap Hillenius (1934 - 1999) was een Amsterdams kunstenaar bij uitstek en hield jarenlang atelier aan de Zomerdijkstraat. Hij werd geboren aan het Singel en ging vanaf 1952 naar de HBS bij het Vondelpark, waar hij zijn toekomstige vrouw Mies de Roos leerde kennen. In 1952 ging hij naar de Amsterdamse Rijksnormaalschool en volgde daar een opleiding voor het tekenonderwijs. Met zijn vriend August Willemsen maakte hij meerdere reizen naar Zuid-Frankrijk, om vervolgens altijd weer terug te keren naar Amsterdam. Hillenius en Willemsen waren zo goed bevriend dat Willemsen zelfs voor enige tijd bij de familie Hillenius op het Singel woonde, een periode van lange nachten en artistieke experimenten. In 1958 en in 1959 ontving Hillenius de prijs van de Koninklijke Subsidie voor Schilderkunst en al op zesentwintigjarige leeftijd was hij werkzaam als docent tekenen. In 1961 deed hij mee met de tentoonstelling 'Les Jeunes Peintres du Monde' in Parijs waarmee hij internationale faam verwierf. Datzelfde jaar verhuisde hij met Mies naar de atelierwoningen in de Zomerdijkstraat, hier startte hij samen met vriend Rudi Koegler een tekenclub en werden zijn twee zonen geboren. In deze periode ontving hij de Talensprijs, de Henriëtte Roland Holstprijs en werd zijn werk zelfs tentoongesteld in de Verenigde Staten. Later, om meer rust te vinden in zijn werk, betrok Hillenius een atelier in Loenen aan de Vecht in de tuin bij Aldo en Hannie van Eyck. Met Aldo van Eyck, de befaamde vormgever, deelde hij een passie voor etnografische kunst. In de jaren na zijn opleiding schilderde Hillenius vooral landschappen en portretten op expressionistische wijze. Hij zei erover: "dat gaat goed tot het moment dat je jezelf ter verantwoording roept en beseft dat je niet je hele leven zo kunt blijven werken.". In zijn atelier in Loenen vond Hillenius de rust en ontwikkelde hij zijn ei-

gen stijl. Elke ochtend fietste hij van de Zomerdijkstraat naar zijn atelier en elke avond weer terug. Hij kende dit hele gebied, reed vaak langs plekken van het helderste Nederland; over de Voetangelbrug, via de Waver en de polder De Ronde Hoep, langs de Winkel, boven de Vinkeveense plassen en zo door langs de Angstel naar Baambrugge. Dit was het land dat hem inspireerde tot een omslag in zijn werk. Het water en licht dat hij hier zag probeerde hij al zo lang te begrijpen, de kleur van bomen en gras ging steeds anders in de rivier op. Hij fietste hier door zijn eigen werk. Nu wist hij dat zijn mooiste schilderij een landschap in de zomer zou worden, met mensen onder een boom aan het water, in het zonlicht. Het was een haast onmogelijke opdracht die hij zichzelf had gesteld. Het water, het gras en de bloemen op de aquarellen, etsen en kleine doeken, zijn abstracte composities, het waren oefeningen voor dat landschap in de zomer, zijn meesterwerk misschien.

Het spel van licht en kleur

Bijna 25 jaar schilderde hij dezelfde vrouw, zijn muze Marja de Ridder, die hij eens als model op een tekenclubje had ontmoet. Marja poseerde in het atelier in Loenen, vaak met haar gezicht naar de tuin gepositioneerd. Voor Hillenius had haar gezicht alles. Hij begon met lijnen in houtskool en noteerde dan vlug de kleur, afhankelijk van het seizoen altijd zag die er op een ooglid of neusvleugel anders uit. De richting van het licht, van een ooghoek naar een jukbeen, naar de kin. Hij vermengde haar met het licht of het water dat hij op z'n fietstochten had gezien, of met een lichtval in de tuin. Hillenius werkte met kleur op haast abstracte wijze. Het eindresultaat vormde een mengsel van indrukken, het zinderde van licht en kleur, het deed denken aan de stippen die men ziet als men de ogen sluit, haast pointillistisch.

Het werk van pointillist Georges Seurat was dan ook van grote invloed op het werk van Hillenius. Seurat onderzocht de wijze waarop het oog ziet en hoe gekleurd licht zich gedraagt, maar ook bestudeerde hij net als Hillenius het gekleurde pigment. De optische menging van kleuren en de menging van verf had invloed op Seurat. Hij zocht een methode om de substantie van de olieverf het lichtende en stralende karakter van echt licht te geven. Zowel Seurat als Hillenius streefden ernaar alle elementen van het tafereel in het schilderij een gelijkwaardige rol te geven, maar waar Seurat zich richtte op harmonie, richtte Hillenius zich meer op ritme.

Een andere manier van kijken

In 1970 nam hij het besluit om een groot schilderij te maken – Groot Harmonisch Landschap, mensen onder een boom aan het water in het zonlicht - en elk jaar de problematiek van een onderdeel van het te maken werk te onderzoeken. Hij begon met het schilderen van mensen, fragmentarisch weergegeven en opgebouwd uit ritmes. De volgende stap was het verbeelden van de beweging van het water. Een jaar lang schilderde hij water - van water naar vegetatie en de ritmes van het groeien - waarvoor hij zelfs het oerwoud in Guatamala heeft bezocht. In 1975, vlak voordat hij verwachtte zijn onderzoek te voltooien, raakte hij verstrikt in een wirwar van kleuren. Het schilderij zou zich afspelen in de zomer, zo moest hij uitzoeken welke kleurstellingen de zomer heeft. Hij kwam erachter dat kleur gedacht vanuit het pigment en kleur beschouwd vanuit het licht twee verschillende principes zijn met een eigen kleurset. Hij schilderde wat hij zag, wanneer het schilderij af was leek het niet op wat de werkelijkheid te zien gaf. Hij schilderde een jaar lang gras, op vele alternatieve wijzen. Het doel was het schilderij net zo veel licht te laten terugkaatsen als het gras deed. Hillenius wilde de onbevange blik vastleggen, zoals hij dat bij zijn muze altijd had gedaan. Hillenius: "Het betekent dat er een ongelooflijk kort moment is dat je juist waarneemt en alles wat volgt gekoppeld is aan de herinnering." Hij heeft allerlei trucs bedacht waarmee hij dacht langer te kunnen kijken. Hij volgde zijn

eigen oogbeweging. "Elke manier die je kunt gebruiken om op een andere manier dan de gebruikelijke manier naar iets te kijken helpt om het bewuster te zien," zei hij. Zo maakte hij reizen naar woestijnen in de Verenigde Staten en Noord en Oost-Afrika om ruimte te ontdekken en illustreren. Op de befaamde tentoonstelling 'De Nederlandse identiteit in de kunst na 1945' (1984) in het Stedelijk Museum werden maar liefst drie recente werken van Hillenius getoond, alle uit de collectie van het museum.

Op 26 augustus 1999 fietste Jaap Hillenius met zijn vrouw en een vriendin naar huis, na een tennisp partij in het Vondelpark. Op de Willemsparkweg werd hij aangereden door een bestelbus op de trambaan en overleed ter plekke.

100

100

Jaap Hillenius

(Amsterdam 1934 - 1999)

"Op de grens"- VITA NUOVA -

Gesigneerd l.o. en gedateerd 1993 r.o.

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 1992-1993 op spieraam

Olieverf op doek, 199.6 x 189.9 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

N.B.:

In kunstenaarslijst.

€ 3.000 - 5.000

101
Jaap Hillenius
 (Amsterdam 1934 - 1999)
Volume totaal
 Gesigneerd en gedateerd 1976 r.m.
 Getiteld en gedateerd 1976 op spieraam
 Olieverf op doek, 140 x 100 cm
 Herkomst:
 Afkomstig van familie van de kunstenaar
 N.B.:
 In kunstenaarslijst.
 € 1.500 - 2.500

101
Hans Vanhorck
 (Tegelen 1952)
Torso
 Gesigneerd r.o.
 Gesigneerd, getiteld, gedateerd 1991 en genummerd 9149
 verso
 Gemengde techniek op doek, 119.6 x 119.8 cm
 Herkomst:
 Collectie Bierbrouwerij Oranjeboom, Breda
 € 800 - 1.200

102

103

104

103
Hans Vanhorck
 (Tegelen 1952)
"Lanzarote"
 Gesigneerd r.o.
 Gesigneerd, getiteld, gedateerd 1991 en 1993 en genummerd L 0892 verso
 Gemengde techniek op doek, 165 x 180 cm
 Herkomst:
 Collectie Bierbrouwerij Oranjeboom, Breda
 € 1.000 - 1.500

104
Hans Vanhorck
 (Tegelen 1952)
"Untitled"
 Gesigneerd en gedateerd 1989 r.o.
 Gesigneerd, getiteld, gedateerd en 1989 verso
 Gemengde techniek op doek, 119.9 x 119.9 cm
 € 1.000 - 3.000

105

105

Dolf Breetvelt

(Vrijenban 1892 - Amstelveen 1975)

Zonder titel (1947-1948)

Gesigeneerd r.o.

Olieverf op doek, 90,8 x 107,3 cm

Herkomst:

- Klasema Art, Wouwse Plantage / Bergen op Zoom

- Particuliere collectie, Nederland

€ 3.000 - 5.000

106

Dolf Breetvelt

(Vrijenban 1892 - Amstelveen 1975)

Tropisch meer (ca. 1962)

Gesigeneerd r.o.

Genummerd B 34 op spieraam

Olieverf op doek, 99,8 x 129,8 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

Tentoonstelling:

- Museum Fodor, Amsterdam, *Dolf Breetvelt: Schilderijen,**plastieken en gouaches*, 8 november - 9 december 1963- Kulturhus, Holten, *De Nagelhoutreis van Dolf Breetvelt*, 13

januari - 6 mei 2017

N.B.:

In kunstenaarslijst.

€ 1.000 - 3.000

106

107

108

107

Dolf Breetvelt

(Vrijenban 1892 - Amstelveen 1975)

Compositie (ca. 1965)

Gesigeneerd r.o.

Genummerd B 83 op spieraam

Olieverf op doek, 99,6 x 128,7 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

Tentoonstelling:

Kulturhus, Holten, *De Nagelhoutreis van Dolf Breetvelt*, 13

januari - 6 mei 2017

N.B.:

In kunstenaarslijst.

€ 1.000 - 3.000

108

Dolf Breetvelt

(Vrijenban 1892 - Amstelveen 1975)

Compositie (ca. 1965)

Gesigeneerd r.o.

Genummerd B 46 op spieraam

Olieverf op doek, 99,6 x 128,7 cm

Herkomst:

Afkomstig van familie van de kunstenaar

Tentoonstelling:

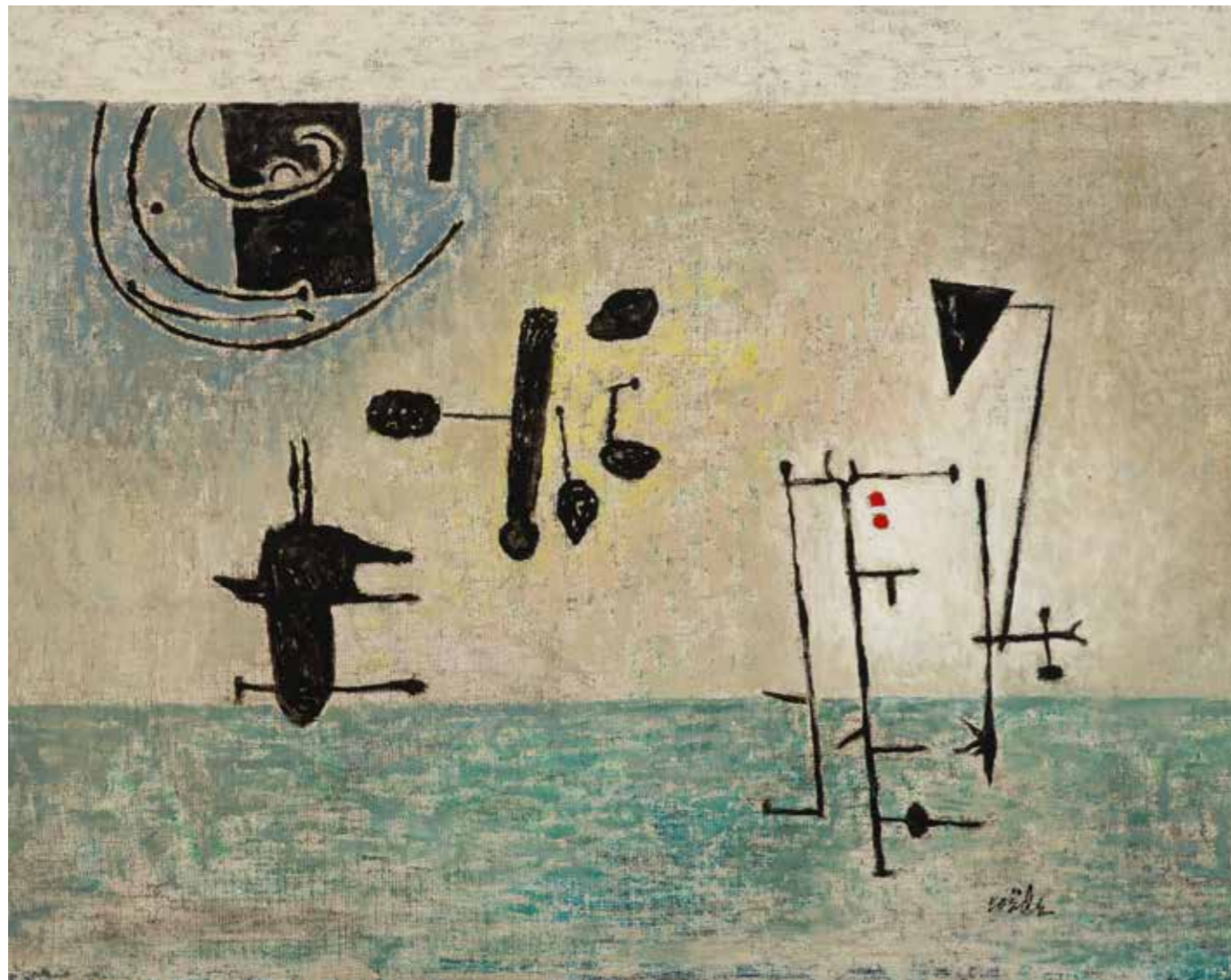
Kulturhus, Holten, *De Nagelhoutreis van Dolf Breetvelt*, 13

januari - 6 mei 2017

N.B.:

In kunstenaarslijst.

€ 1.000 - 3.000

109

109

Jan Roëde

(Groningen 1914 - Den Haag 2007)

Zwarte tekens / Menace (ca. 1952)

Gesigneerd r.o.

Olieverf op doek, 47.4 x 60.1 cm

Herkomst:

- Klasema Art, Bergen op Zoom

- Particuliere collectie, Nederland

Literatuur:

E. Slagter, *Jan Roëde, een kunstenaar keert terug tot zijn**middelpunt*, Van Sijk Art Projects BV, Venlo, 1999, pag. 29

(afb.)

Tentoonstelling:

Cobra Museum voor Moderne Kunst, Amstelveen, 1996

(inv.no. 09281/0000071)

€ 3.000 - 5.000

110

110

René Capoullé

(Brussel 1885 - 1944)

Composition

Gesigneerd op spieraam

Olieverf op doek, 74.9 x 60.2 cm

Herkomst:

- Klasema Art, Wouwse Plantage / Bergen op Zoom

- Particuliere collectie, Nederland

€ 4.000 - 6.000

111

113

111

Koen Delaere

(Brugge 1970)

Zonder titel

Gesigneerd en gedateerd 2003 verso

Olieverf op doek, 50.4 x 70.1 cm

Herkomst:

- Galerie Singel 74, Amsterdam (2004) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

112

Woody van Amen

(Eindhoven 1936)

Southern Hemisphere

Gemonogrammeerd r.o.

Gesigneerd en gedateerd 1990-1991 verso

Olieverf en collage op doek in plexiglas behuizing, H. 60 x B. 90.5 x D. 10.5 cm

Herkomst: Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen (1994) (incl. kopie aankoopnota)

Literatuur:

Ch. Boer & J. Groeneweg, *Woody van Amen: Retrospective 1960-1990*, Van Spijk, Venlo, 1991, pag. 37 (afb.)

€ 1.000 - 2.000

112

114

113

Mark Kent

(Cork 1972)

Land NOT 4

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 2008 verso

Olieverf op doek, 100 x 120 cm

Herkomst:

- Ellen de Bruijne Projects, Amsterdam (2008) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

114

Dirk Oudes

(Alkmaar 1895 - 1969)

Avondje uit

Gesigneerd en getiteld verso

Olieverf op board, 44 x 49 cm

Herkomst:

- Kunsthandel Jan Kuidersma, Dirkschoorn

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

115

116

115

Miguel Ybañez

(Madrid 1946)

Zonder titel

Gesigneerd en gedateerd 2001 m.o.

Olieverf op doek, 119.8 x 89.7 cm

€ 800 - 1.200

116

Miguel Ybañez

(Madrid 1946)

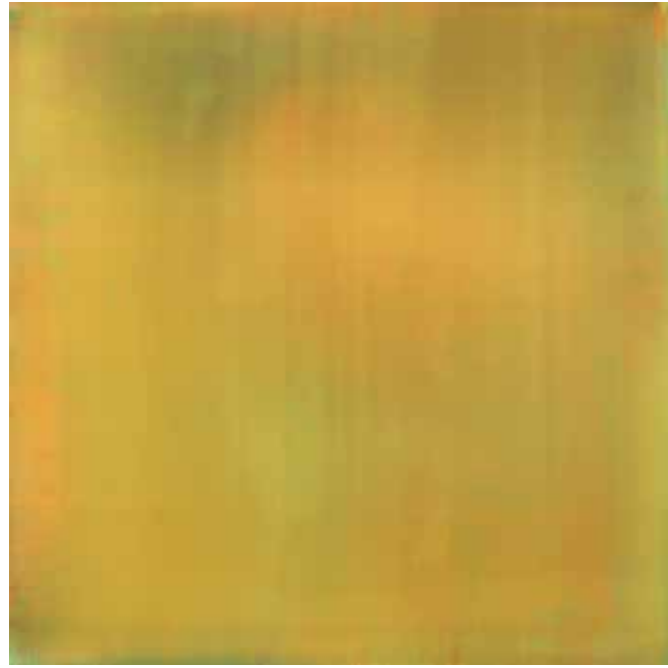
Zonder titel

Gesigneerd en gedateerd 2003 r.m.

Gemengde techniek en collage op doek, 150 x 120 cm

€ 1.000 - 2.000

117

117

Jus Juchtmans

(Mortsel 1952)

Zonder titel

Gemonogrammeerd en gedateerd 2003 en 20030315 verso

Acryl en slotvernis op doek, 120 x 120 cm

Herkomst:

- Galerie Van der Berge, Goes (2004) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.500 - 2.500

118

Mark van Overeem

(Houten 1970)

'Mens versus continuïteitstip'

Gesigneerd, gemonogrammeerd, getiteld en gedateerd

2002 verso

Olieverf op doek, 163.3 x 168.2 cm

Herkomst:

- Seasons Gallery, Den Haag

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

118

119

119

Jus Juchtmans

(Mortsel 1952)

Zonder titel

Gemonogrammeerd en gedateerd 97 en 971206 verso

Acryl en slotvernis op doek, 50 x 40.2 cm

Herkomst:

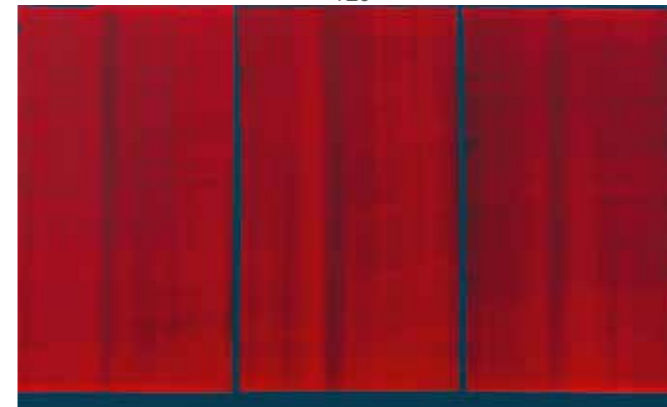
- Galerie Van der Berge, Goes (1998) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 900 - 1.200

120

121

120

Thomas Zitzwitz

(Sindelfingen 1964)

Zonder titel

Gesigneerd en gedateerd 2009 verso

Acryl op doek, 118 x 190.7 cm

Herkomst:

- Galerie De Zaal, Delft (2010) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.500 - 2.500

121

Peter Davis

(Sutton 1972)

Clown

Gesigneerd, getiteld en gedateerd 2000 verso

Hoogglans lak op paneel, 75 x 122 cm

Herkomst:

- Galerie Slewe, Amsterdam (2001) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

122

122

Thomas Zitzwitz

(Sindelfingen 1964)

Zonder titel

Gesigneerd en gedateerd 2001 verso

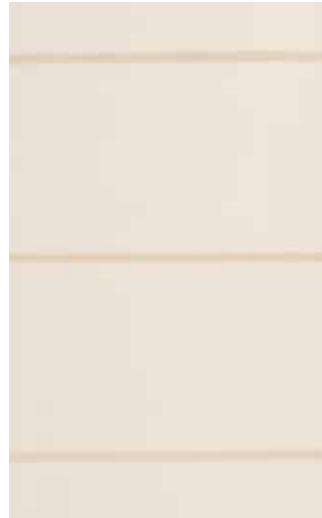
Acryl op doek op paneel, 152.1 x 150.1 cm

Herkomst:

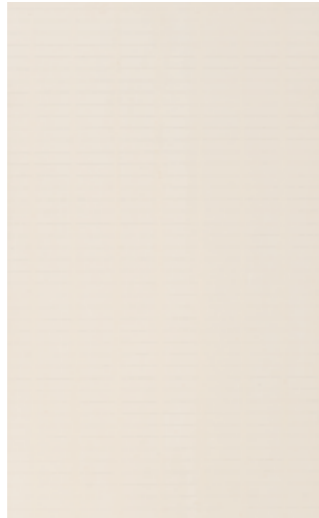
- Galerie De Zaal, Delft (2003) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.500 - 2.500

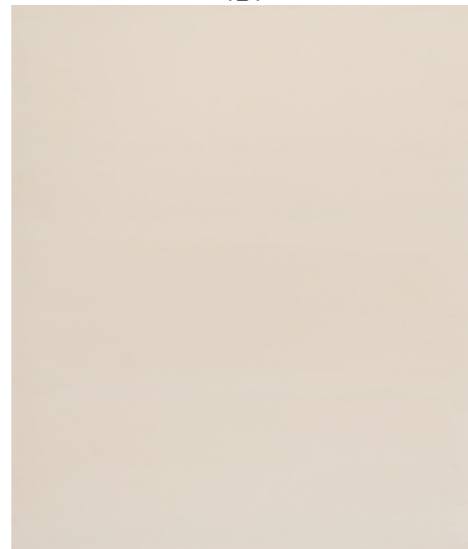
123

124

125

126

123

Willy de Sauter

(Dudzele 1938)

Zonder titel (tweeluik)

Gesigeneerd en gedateerd 1997 verso

Potlood en acryl op gedeeltelijk gepolijst krijt op paneel,

47 x 29.1 cm

Herkomst:

- Galerie Phoebus, Rotterdam (1999) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

124

Willy de Sauter

(Dudzele 1938)

Zonder titel

Gesigeneerd, getiteld en gedateerd 2001 verso

Acryl en krijt op paneel, 100.5 x 90 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen (2001) (incl. kopie aankoopnota)

€ 1.000 - 1.500

125

Willy de Sauter

(Dudzele 1938)

Zonder titel

Gesigeneerd, getiteld en gedateerd 2007 verso

Olieverf op paneel, 70 x 60 cm

Herkomst:

- Grusenmeyer Art Gallery, Brussel (2008) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 800 - 1.200

126

Willy de Sauter

(Dudzele 1938)

Zonder titel

Gesigeneerd, getiteld en gedateerd 1995 verso

Acryl en gepolijst krijt op paneel, 70 x 60 cm

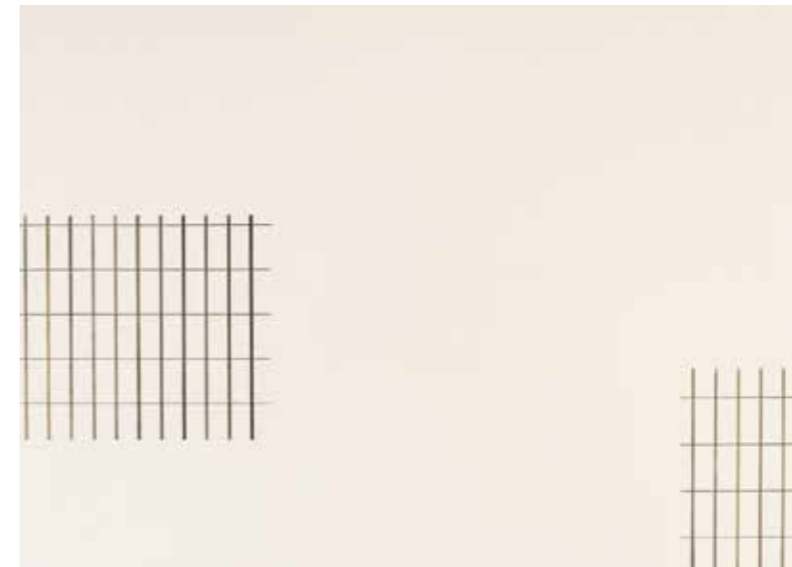
Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen (2001) (incl. kopie aankoopnota)

€ 800 - 1.200

127

128

127

Willy de Sauter

(Dudzele 1938)

*Villa Bianca, 1994*Gesigeneerd en getiteld *Villa Bianca* verso

Rood pigment en krijt op paneel, 75.9 x 122.1 cm

Herkomst:

- Galerie Phoebus, Rotterdam (1999) (incl. kopie aankoopnota)

- Particuliere collectie, Nederland

€ 1.500 - 2.500

128

Willy de Sauter

(Dudzele 1938)

Zonder titel

Gesigeneerd en gedateerd 1999 verso

Acryl en gepolijst krijt op paneel, 82.4 x 122.5 cm

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen (2001) (incl. kopie aankoopnota)

€ 1.500 - 2.500

129

130

131

132

129

Aernout Overbeeke & Eugène Brands

(Utrecht 1951 & Amsterdam 1913 - 2002)

Portraits des artistes du mouvement CoBra - Eugène Brands

Gesigeneerd en gedateerd '96 door Overbeeke r.o.

Getiteld *PANTA RHEI* l.o.

Gesigeneerd door Eugène Brands l.o.

Collage op fotoprint op aquarelpapier, 72.2 x 60 cm (beeldformaat) / 109.7 x 75.2 cm (papierformaat)

€ 1.500 - 2.500

130

Aernout Overbeeke & Luc de Heusch

(Utrecht 1951 & Brussel 1927-2012)

Portraits des artistes du mouvement CoBra - Luc de Heusch

Gesigeneerd en gedateerd '96 door Overbeeke r.o.

Gesigeneerd en gedateerd '98 door Lucio de Heusch l.o.

Aquarel en collage op fotoprint op aquarelpapier, 76.8 x 60 cm (beeldformaat) / 109.7 x 75.2 cm (papierformaat)

€ 1.500 - 2.500

131

Harry Callahan

(Detroit 1912 - Atlanta 1999)

*Eleanor*Gesigeneerd, gedateerd *Chicago 1947* en geannoteerd to *Christina* verso

Gelatine zilverdruk, 27.2 x 16.5 cm (beeldformaat) /

35.3 x 23.8 cm (papierformaat)

Herkomst:

Particuliere collectie, Duitsland

€ 800 - 1.200

132

Harry Callahan

(Detroit 1912 - Atlanta 1999)

*Multiple Exposure Tree*Gesigeneerd en gedateerd *Chicago 1956* verso

Gelatine zilverdruk, 24.8 x 24.1 cm (beeldformaat) /

35.5 x 27.8 cm (papierformaat)

Herkomst:

Particuliere collectie, Duitsland

€ 800 - 1.200

133

133

Jimmy Nelson

(Sevenoaks 1967)

Before they pass away, Collector's Edition XXL (2013)

Oplage 500

Bestaande uit grootformaat boek in cassette met transparante plexiglas standaard en daarbij drie C-prints

Titelpagina boek gesigeneerd en genummerd 0376 (formaat boek 40 x 59 cm)

Alle C-prints gesigeneerd r.o. en genummerd 376 l.o. (papierformaat C-print 34 x 55.5 cm)

Herkomst:

Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen

€ 2.000 - 4.000

Schildermaterialien

Schildermaterialen

Verfsoorten

Eeuwenlang hebben kunstenaars hun eigen verf moeten maken door pigmenten fijn te wrijven en te vermengen met bindmiddel, zoals lijnolie, door het op een steen te wrijven tot het de juiste dikte had. Dit was een lastig proces en werd meestal door de leerling van een meester-schilder gedaan. De onbewerkte pigmenten werden eerst grof gestampt met een vijzel waarna ze werden fijngemaakt met een looper. Om de verf glad en goed gemengd te krijgen moest uren achtereenvolgend door gewreven worden. Kunstenaars moesten ook constant goed nadenken bij het aanbrengen van de verflagen. Sommige verf droogde eerder dan andere en ze waren niet allemaal even transparant. Door innovatie op technologisch en scheikundig gebied in de negentiende eeuw ontstonden er voor de schilderkunst nieuwe mogelijkheden. In 1841 werd een flexibele tinnen tube uitgevonden in Engeland en rond deze tijd openden de eerste fabrieken die machinaal pigmenten wreven. Deze nieuwe verffabrieken konden de droogtijd van verscheidene pigmenten gelijk trekken en door de tubes het werd ook mogelijk in de buitenlucht te schilderen. De impressionisten maakten in de negentiende eeuw dankbaar gebruik van alle nieuwe materialen en verschillende kleuren die op de markt kwamen. Tegenwoordig zijn er vele materialen en kleuren waarmee kunstenaars kunnen werken zoals olieverf, acrylverf, aquarel, gouache en tempera. Daarnaast is het kleurenspectrum waaruit de kunstenaar kan kiezen eindeloos geworden.

Tempera

Tempera komt van het Latijnse woord temperare wat vrij vertaald 'in de juiste verhouding brengen' betekent. Waarschijnlijk werd deze techniek al in de tijd van het oude Egypte uitgevonden en gedurende de Middeleeuwen werd het veelvuldig gebruikt om iconen en manuscripten te illustreren. In de renaissance werd de techniek gebruikt om fresco's aan te brengen in gebouwen. Tempera lijkt in essentie veel op gouache, maar het verschil is dat het een emulgator als bindmiddel heeft, dit is vaak eigeel of eiwit. Tempera droogt net als gouache snel en mat op en is erg broos. Het is ook dof, waardoor het een waslaag of vernis nodig heeft om glans te krijgen.

Het pigment wordt vermengd met ei en water en fijn gemalen. Als de verf droogt verdampt het water en verliest het eiwit de structuur, echter de olie uit het ei blijft in de verf zitten waardoor de verf soepel blijft en de

tand des tijds kan doorstaan. Door de ontdekking van olieverf werd tempera steeds minder gebruikt. De verf bederft namelijk erg gemakkelijk en moet dus steeds opnieuw worden gemaakt. Veel van de pigmenten zijn erg giftig en tempera is een extreem lastige techniek. Door de snelle droogtijd en de niet transparante structuur moet voor kleurmenging en kleurovergang eindeloos in dunne lijn gearceerd worden, waardoor het werk soms stijf aan kan doen.

Olieverf

Olieverf wordt zoals de naam suggereert gebonden door olie en net als bij andere verfsoorten is de kwaliteit van het pigment van groot belang bij het mengen van de verf. Bij olieverf wordt het pigment omhult door olie waardoor het een zekere transparantie krijgt. De lichtechtheid van de pigmenten duidt aan of het pigment lang zichtbaar blijft onder de werking van licht. Als de lichtechtheid laag is, verschiet de kleur van de verf snel en verbleekt het werk. Tegenwoordig hebben bijna alle pigmenten die in verf gebruikt worden een goede lichtechtheid, maar vroeger, toen er minder pigmenten bekend waren kon dit wel eens tegenvallen. In tegenstelling tot bv tempera is olieverf makkelijk te gebruiken en te mengen. Op de verf wordt vaak een vernis aangebracht voor bescherming en een mooie glans. Het verhaal luidt dat Jan van Eyck (1370/1400-1441) de olieverf als Noord-Europese tegenhanger van tempera heeft uitgevonden. In werkelijkheid was hij slechts een van de eersten die bekend werd met het gebruik van de verfsoort. Olieverfwerken kunnen beter niet achter glas bewaard worden vanwege de vochtbeheersing. Omdat er geen bescherming is buiten deze laag, vormt zich echter wel veel stof en vuil op het doek die na jaren of eeuwen het werk kunnen bedoezelen. Dit is echter door een restaurator op te lossen door de vernislaag, die vaak vergeeld is, er af te halen en te vernieuwen. Een lastiger probleem vormen oxidatie, waardoor barsten of rimpels kunnen ontstaan, en craquelé. Ondanks deze tekortkomingen blijft olieverf een geliefde techniek. De kleuren die gevormd kunnen worden en de effecten die met lagen gemaakt kunnen worden bieden de kunstenaar ontelbare mogelijkheden en vrijheid.

Acrylverf

De samenstelling van acrylverf is vrij complex en daarom bijna onmogelijk door een kunstenaar zelf te maken. In tegenstelling tot olieverf wordt de kleur bij

het drogen donkerder en verliest de verf aan volume door verdamping, daarom is een vulmiddel noodzakelijk bij het gebruik van acrylverf. Acrylverf hecht goed en kan worden verdund met water, maar is na drogen watervast. De pigmentconcentratie is minder hoog dan bij olieverf waardoor de kleuren vaak minder verzadigd of dekkend lijken, bovendien zijn pigmenten in acrylverf over het algemeen nieuwere en modernere pigmenten die traditioneel gezien niet in olieverf gebruikt werden. Acryl werd pas vanaf 1931 verkocht in Duitsland als muur- en houtverf en in 1949 in Amerika ontwikkeld tot kunstenaarsverf. Deze verf was echter niet populair omdat de chemische formule nog niet volmaakt was, pas vanaf 1962 produceerde verschillende fabrikanten acrylverf die daadwerkelijk als kunstschilderverf gebruikt kon worden. Dit werd al snel populair bij zowel amateur als professionele schilders. Acrylverf is in staat een hele reeks aan andere technieken na te bootsen, maar veel kunstenaars vinden de kleuren van de moderne pigmenten te hard. Bovendien staat acrylverf vergeleken met olieverf nog in de kinderschoenen en is het onbekend of en hoe het na eeuwen geconserveerd zal blijven.

Aquarel

Bij de techniek van het aquarelleren wordt gebruik gemaakt van een wateroplosbare verf. Het papier waar het op wordt aangebracht is hierdoor nog te zien en niet volledig afgesloten en ingekleurd. Wit in aquarellen komt dan ook vaak van het papier zelf. De verf is in verschillende vormen te verkrijgen, zoals blokjes, tubes, krijt of potlood. De verf bestaat uit vrijwel zuivere pigmenten die worden vermengd met Arabische gom, zodat de pigmenten aan elkaar binden. Als het pigment in aanraking met water komt, komen de deeltjes mooi te vervloeien. Ook wordt er een wateraanlokkend middel zoals glycerine toegevoegd, alsmede alcohol, om bederf te voorkomen. Omdat de gom in het papier trekt als het vochtig wordt is de lichtechtheid van de kleurpigmenten erg belangrijk voor de conservering van het werk. Bij het werken met aquarel kunnen enorm veel kleuren ontstaan door de kleuren met elkaar te vermengen. Er kan zowel nat-in-nat, dus met een eveneens nat papier, als nat-op-droog geschilderd worden. Beide technieken vergen ontzettend veel concentratie en nauwkeurigheid, aangezien onjuistheden nauwelijks hersteld kunnen worden. De aquareltekening zoals wij die nu kennen werd mogelijk gemaakt door de komst van speciaal aquarelpapier. Dit papier werd al snel een groot succes in met name het Verenigd Koninkrijk bij kunstenaars zoals Thomas Gainsborough (1727-1788). In de negentiende eeuw werd de aquareltechniek geperfectioneerd op de kunstacademies, maar raakte in verval in de twintigste eeuw. Dit grotendeels omdat de techniek zich minder

leent voor avant-gardekunst, hoewel hier natuurlijk uitzonderingen op zijn, zoals de aquarellen van Paul Klee (1879-1940).

Gouache

Gouache, ook wel bekend als plakkaatverf, is een dekkende verf die wordt vervaardigd door aquarelverf met een dekkend wit te vermengen waardoor een gekleurde dekverf ontstaat. Dit dekkende wit is een lange tijd kalk met Arabische gom geweest en in de negentiende eeuw zinkwit of lithopoon, maar tegenwoordig wordt vooral dextrine gebruikt. De naam gouache is een Franse verbastering van het Italiaanse woord guazzo, dat waterplas betekend. Ook deze techniek is al eeuwen in gebruik en heeft zich door de jaren heen verbeterd. Plakkaatverf en gouache waren vroeger twee verschillende soorten verf, maar door verbetering van de techniek zijn de twee nu in essentie hetzelfde. In de zestiende eeuw werd de techniek in Frankrijk gebruikt om ontwerpen voor fresco's te schilderen. Gouache kan met water verdund worden en droogt zeer snel, streeploos en mat op. Hierdoor kan de schilder snel veel verschillende kleuren over elkaar aan brengen en is het mogelijk op veel verschillende soorten ondergronden te verven. De bekende Engelse kunstenaar William Turner (1775-1851) maakte vaak gebruik van de gouachetechniek.

Gemengde technieken

Veel kunstenaars combineren meerdere technieken in een enkel werk. Zo kan aquarel goed gemengd worden met Oost-Indische inkt en pastelkrijt, gouache, potlood of houtskool. Acrylverf kan ook samen gaan met aquarel, maar aangezien olieverf op oliebasis is, kan deze techniek niet gecombineerd worden met bovenstaande technieken. Door vernieuwende en innoverende technologieën wordt het mogelijk steeds nieuwe media te gebruiken als kunstuiting.

De Britse kunstenaar Anish Kapoor heeft de exclusieve rechten gekregen van het voor militaire doeleinden ontwikkelde zwartste zwarte pigment 'Vantablack'. Dit pigment is zo zwart dat het 99.96 procent van het licht absorbeert. Kapoor zei hierover: "Het is zo zwart dat je het bijna niet kunt zien, het heeft een soort onwerkelijke kwaliteit." Als reactie op het alleenrecht op het gebruik van Vantablack creëerde kunstenaar Stuart Semple 'the world's pinkest pink', met de toevoeging: 'te gebruiken door iedereen behalve Anish Kapoor'. Kopers moeten bevestigen dat "the paint will not make its way into the hands of Anish Kapoor" en "you are not Anish Kapoor, you are in no way affiliated to Anish Kapoor, you are not purchasing this item on behalf of Anish Kapoor or an associate of Anish Kapoor." Het pigment is in de UK te koop voor 3.99 Britse pond.

134

134

Michael van Ofen

(Essen 1956)

Untitled

Gesigneerd en gedateerd 1992 verso

Acryl op doek, 100 x 200.1 cm

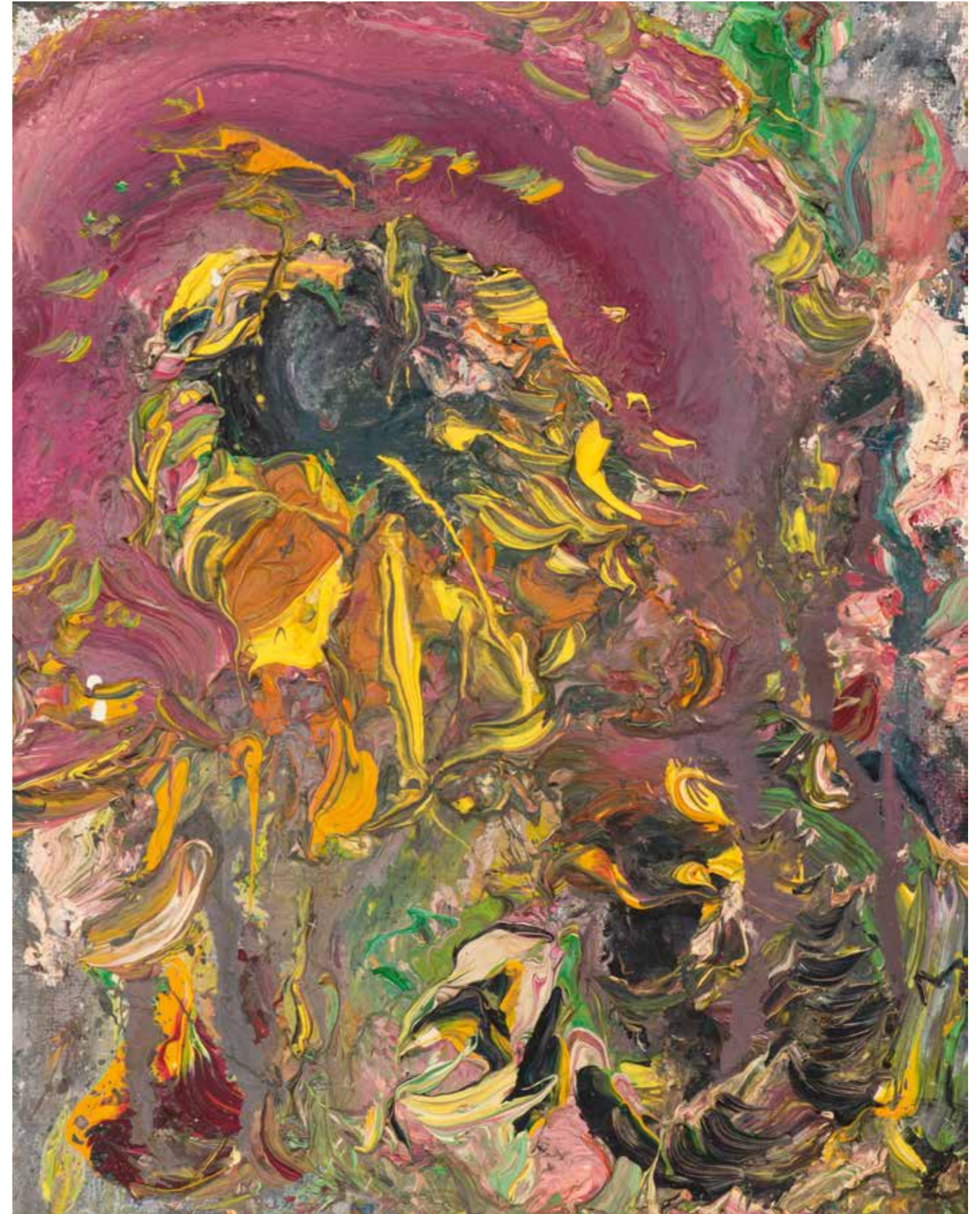
Herkomst:

Collectie Bierbrouwerij Oranjeboom, Breda

N.B.:

Van Ofen studeerde van 1974 tot 1982 aan de kunstacademie van Düsseldorf waar hij leerling was van Gerhard Richter (1932). Zijn werk richt zich op onderwerpen als het landschap, portretten of stillevenen die hij reduceert en simplificeert tot haast abstracte beelden.

€ 6.000 - 10.000

135

Marc Mulders

(Tilburg 1958)

Zonnebloemen IV

Gesigneerd, getiteld en gedateerd aug. 03 verso

Olieverf op doek, 30.1 x 24.2 cm

€ 3.000 - 5.000

135

136

136
Anish Kapoor
 (Bombay 1954)
A Vase
 Gesigneerd, gedateerd 1993 en *chasire* op onderzijde terracotta object
 Gematteerd blauw glas en terracotta, H. 11.4 x B. 23.4 x D. 20.8 cm
 Herkomst:
 - Galerie Brutto Gusto, Berlijn (1994) (incl. kopie aankoopnota)
 - Particuliere collectie
 (3x)
 € 1.500 - 2.500

137

137
Quik (Lin Felton)
 (New York City 1958)
Zonder titel
 Geannoteerd 1996 voor *Cindy* / 2007 voor *Jochem* verso
 Achterglasschildering op plexiglas in gemengde techniek in originele lijst, 152.4 x 102.7 cm
 € 800 - 1.200

138
Herman Brood
 (Zwolle 1946 - Amsterdam 2001)
Balletpakje
 Gesigneerd op bovenzijde
 Spray-paint en olieverf op textiel in omlijsting 114.9 x 40 cm
 Herkomst:
 Door de huidige eigenaar rechtstreeks van de kunstenaar verkregen
 € 600 - 1.000

138

139

139
Zhuang Hong Yi
 (Shi Chuan 1962)
Untitled
 Gesigeneerd en gedateerd '04 verso
 Gemengde techniek en collage op doek, 178.8 x 119.2 cm
 € 2.500 - 3.500

140

140
Guo Fengyi
 (Xi'an 1942 - 2010)
Shuidong Benxi, 2005
 Gesigeneerd, getiteld en gedateerd 1995, 20 juni, 1:36-2:25 in het Chinees m.o.
 Inkt op rijstpapier op board, 117.8 x 73 cm
 Herkomst:
 - Galerie Long March Space, Beijing (2013)
 - Particuliere collectie, Nederland
 € 2.000 - 4.000

141
Guo Fengyi
 (Xi'an 1942 - 2010)
Phoenix Song on Qishan, 1996
 Gesigeneerd, getiteld en gedateerd 1996, 17 juli, 1:25 in het Chinees m.o.
 Met kunstenaarsstempel m.o.
 Inkt op rijstpapier op board, 195.5 x 68.1 cm
 Herkomst:
 - Galerie Long March Space, Beijing (2013)
 - Particuliere collectie, Nederland
 € 4.000 - 6.000

141

AAG

Arts & Antiques Group

Gespecialiseerd in het veilen van Kunst, Antiek & Wijnen

Amsterdam | Lekstraat 63, 1079 EM | T: +31 20 3012950 | F: +31 20 3012960
Genève | Rue du Rhône 59-I, CH-1204 | T: +41 22 3103332 | F: +41 22 3120203
Jakarta | Jl. Pasuruan no. 9, 10310 | T: +62 21 3158636 | F: +62 21 39899533
Singapore | 30 Bideford Road # 03-02, 229922 | T: +65 67 372130 | F: +65 67 371859

INFO@VEILINGHUISAAG.COM | WWW.VEILINGHUISAAG.COM

ROUTEBESCHRIJVING

Met de auto vanaf de Ringweg A10

- Afslag RAI (S109) - Richting RAI/Centrum
- Voor de RAI op het Europaplein rechts de Kennedylaan in (S110/Centrum)
- Derde stoplicht links
- Derde zijstraat links, de Lekstraat inrijden
- Links op de tweede hoek

Met de auto vanuit de richting Utrecht A2

- Bij Afslag Centrum (S110) over de Utrechtsebrug recht door (Rijnstraat)
- derde zijstraat links, de Lekstraat inrijden
- links op de tweede hoek

Met het openbaar vervoer

Vanaf station RAI met bus 62 en tramlijn 4, halte Waalstraat
Vanaf station Amstel met bus 62, 65 en tramlijn 12, halte Victorieplein
Vanaf het centrum met tramlijn 4, halte Victorieplein

Binnen de directe omgeving van het pand is (betaald) parkeren geen probleem.

VEILINGSCHEMA JUNI - JULI 2017

Maandag 12 juni

MODERNE & HEDENDAAGSE KUNST

Kijkdagen: vrijdag 9 - zondag 11 juni

Zondag 18 juni

FINE & RARE WINES

Maandag 26 juni

19E EEUWSE SCHILDERIJEN

&

EEN COLLECTIE WERKEN DOOR OUDE MEESTERS

Kijkdagen: vrijdag 23 - zondag 25 juni

Maandag 3 juli

THE ASIAN ART SALE

Kijkdagen: vrijdag 30 juni - zondag 2 juli

Bekijk de catalogi online:

WWW.VEILINGHUISAAG.COM

WIJ MAKEN U ATTENT OP HET VOLGENDE:

Voordat u de goederen afhaalt dient de betaling binnen te zijn op onze bankrekening NL28FVLB0637264002 tnv. St. Derden Gelden.

Ook kunt u contant betalen, alsmede per pin of creditcard.

Voor creditcards zijn wij helaas genoodzaakt kosten door te berekenen.

U wordt verzocht binnen vijf werkdagen na de veilingdag de aangekochte objecten af te halen (zie ook de veilingvoorwaarden). Niet afgehaalde goederen worden na vijf dagen in opslag gegeven op kosten van de koper. De kosten per object bedragen: transport € 10 / opslag € 5 per dag.

Na vijf dagen is het slechts mogelijk goederen op afspraak af te halen.

Eventuele gebreken of restauraties van de aangeboden lots staan niet beschreven.

Indien u meer informatie wenst over de staat van een werk, verzoeken wij u contact met ons op te nemen of een conditierapport op te vragen.

ALGEMENE VEILINGVOORWAARDEN

Deze voorwaarden zijn van toepassing op alle veilingen van arts & antiques group v/h Glerum Kunst- en Antiekveilingen B.V. (hierna 'AAG' genoemd). Een ieder die aan de veiling deelneemt, geeft daarmee te kennen dat hij de toepasselijkheid van deze voorwaarden aanvaardt. De toepasselijkheid van deze voorwaarden wordt bij aanvang van de veiling aan de deelnemer kenbaar gemaakt.

In deze algemene veilingvoorwaarden wordt verstaan onder:

- a. Veiling: de verkoop bij opbod van de kavel in het openbaar;
- b. Kavel: de roerende zaak of samenstelling van roerende zaken onder één nummer geveild;
- c. Bod: door een bidder op een in de veiling aangeboden kavel geboden bedrag;
- d. Bieder: degene die in de veiling een bod uitbrengt;
- e. Koper: de bidder, aan wie een kavel wordt toegewezen;
- f. Toewijzing: de verklaring van de veilingmeester waardoor een bod wordt geaccepteerd en waardoor de koopovereenkomst tussen de inzender en de koper tot stand komt;
- g. Inzender: degene die aan AAG de kavel ter veiling heeft aangeboden;
- h. Hamerprijs: bedrag waarvoor de kavel door de veilingmeester aan de koper is toegewezen;
- i. Koopprijs: hamerprijs vermeerderd met een toeslag terzake van opgeld en BTW en, indien van toepassing, met verschuldigd volgrecht. Afhankelijk van de hoogte van het hamerbedrag wordt aan de koper opgeld in rekening gebracht als volgt:

Tot € 20.000	29,6% (incl. 21% BTW)
€ 20.001 - € 200.000	25% (incl. 21% BTW)
Vanaf € 200.001	20% (incl. 21% BTW)

In het opgeld is de daarover verschuldigde BTW verrekend.

ARTIKEL 1

1. Elk bod is onvoorwaardelijk en onherroepelijk.
2. Degene, die ter veiling een bod uitbrengt, wordt aangemerkt als bidder, ook als hij verklaart niet voor zichzelf te hebben geboden.
3. Indien een koper heeft geboden op last of voor rekening en risico van één of meerdere anderen is of zijn deze naast de koper hoofdelijk verbonden voor de op koper krachtens deze veilingvoorwaarden rustende verplichtingen.

ARTIKEL 2

1. AAG is gerechtigd de volgorde van de te veilen kavels te wijzigen, kavels samen te voegen dan wel te splitsen, één of meerdere kavels uit de veiling te nemen en tijdens de veiling over de kavels aanvullende of afwijkende informatie te verschaffen.
2. De veiling geschiedt in door de veilingmeester aan te geven steeds hogere biedstappen; door het uitbrengen van biedingen wordt het laatste bod automatisch verhoogd tot de volgende biedstap.
3. De veilingmeester heeft het recht, zonder opgave van redenen een bod niet als zodanig te erkennen en het bieden te doen voortgaan.
4. De veilingmeester is gerechtigd namens niet bij de veiling aanwezige gegadigden biedingen uit te brengen.
5. Het oordeel van de veilingmeester omtrent alles wat zich tijdens de veiling voordoet en omtrent de uitleg of toepassing van de Algemene Veilingvoorwaarden tijdens de zitting is - bij wijze van bindend advies - beslissend.

ARTIKEL 3

1. AAG staat er voor in, dat behoudens nadrukkelijke vermelding

tijdens de veiling, elke kavel overeenstemt met de beschrijving ervan in de catalogus.

2. Koper is gerechtigd ontbinding van de koop te vorderen en heeft recht op restitutie van de koopprijs, indien hij binnen 30 (dertig) dagen na de veiling deugdelijk aantoonde dat de kavel zo ernstige gebreken vertoonde of de verstrekte omschrijving zodanig onjuist is, dat indien deze gebreken of de onjuiste omschrijving aan de koper op het ogenblik van de veiling bekend waren geweest, hij van de koop zou hebben afgezien of slechts tegen een aanmerkelijk lagere prijs zou hebben gekocht.
3. Koper heeft voormeld recht niet indien het gebrek of de onjuistheid van de beschrijving tijdens de veiling is kenbaar gemaakt of na het moment van toewijzing is ontstaan.

ARTIKEL 4

1. Een kavel wordt verkocht en gaat over op de koper in de toestand waarin de kavel zich bevindt op het tijdstip van toewijzing.
2. Vanaf het moment van toewijzing is de kavel onmiddellijk en geheel voor rekening en risico van de koper.

ARTIKEL 5

1. De levering van de kavel aan de koper of diens gemachtigde vindt plaats nadat AAG de koopprijs heeft ontvangen.
2. De koopprijs dient uiterlijk binnen drie dagen na de veiling aan AAG te zijn voldaan, bij gebreke waarvan de koper vergoeding is verschuldigd van de kosten van vervoer, opslag en verzekering, benevens een rente, gelijk aan de wettelijke rente. Deze rente wordt berekend vanaf de datum der veiling tot de dag der algehele voldoening.
3. AAG heeft het recht om verkochte, niet afgehaalde goederen na vijf werkdagen op kosten van de koper in opslag te geven.
4. Indien de koper 30 (dertig) dagen na de veiling de koopprijs niet of niet volledig heeft voldaan, is hij in gebreke en is AAG gerechtigd onmiddellijk invorderingsmaatregelen te treffen, dan wel de koopovereenkomst als ontbonden te beschouwen en de kavel, hetzij openbaar, hetzij onderhands te verkopen.
5. De nalatige koper is aansprakelijk voor de door AAG tengevolge van de ontbinding en verkoop als hiervoor bedoeld geleden schade en heeft nimmer aanspraak op een meeropbrengst uit zodanige verkoop.
6. Alle kosten die AAG redelijkerwijs heeft moeten maken terzake van het niet nakomen door koper van enige verplichting voortvloeiende uit deze voorwaarden zijn voor rekening voor koper.

ARTIKEL 6

BTW wordt met toepassing van de z.g. margeregeling slechts in rekening gebracht over het opgeld en eventuele overige kosten. In de koopprijs zoals bedoeld in deze voorwaarden is BTW over het opgeld reeds inbegrepen. Kopers die daarvoor in aanmerking komen kunnen verzoeken ook de hamerprijs in de heffing van BTW te betrekken. Bij de kavels, die ter veiling zijn ingevoerd in de Europese Unie, wordt de hamerprijs steeds in de heffing van BTW betrokken; de betreffende kavels zijn in de veilingcatalogus aangeduid met (*).

ARTIKEL 7

1. Op de rechtsbetrekking tussen de koper(s) en AAG is Nederlands recht van toepassing.
2. Bij verschillen tussen de Nederlandse tekst en enige buitenlandse vertalingen van deze voorwaarden of van de veilingcatalogus is de Nederlandse tekst beslissend.

Biedformulier

490 MODERNE & HEDENDAAGSE KUNST

Bid form

490 MODERN & CONTEMPORARY ART

Ondergetekende verklaart akkoord te zijn met de veilingvoorwaarden

The undersigned agrees to the conditions of sale

Naam (dhr/mw) | Name (mr/mrs) _____

Adres | Address _____

Postcode | Code _____ Plaats | City/Country _____

Telefoon | Phone _____

Bankreferentie | Bank reference _____

E-mail _____

Handtekening | Signature _____

Lot no.	Omschrijving Description	Maximum bedrag Bid in €

Kopers wordt geadviseerd schriftelijke biedingen tijdig te versturen per fax 020 - 301 2960 of e-mail info@veilinghuisaag.com

Buyers are advised to send their absentee bids in time by fax +31 20 - 301 2960 or e-mail info@aagauctioneers.com

